

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta

Bakalářská práce

**Porušení zásad informační kvality
zahraničními zpravodaji v pořadu
Události ČT**

Michal DOBEŠ

Katedra mediálních, kulturních studií a žurnalistiky

Vedoucí práce: Mgr. Viktor Jílek, Ph.D.

Studijní program: Žurnalistika

Olomouc 2024

Místopřísežně prohlašuji, že jsem bakalářskou/diplomovou práci na téma *Porušení zásad informační kvality zahraničními zpravodaji v pořadu Události ČT* vypracoval samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato bakalářská práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Datum:

.....

podpis

Největší poděkování směřuje beze sporu vedoucímu práce Dr. Viktoru Jílka, který mě zasvětil do tajů psaní odborné práce, a bez jehož moudrého vedení a ochoty konzultovat stejná témata pořád dokola bych tuto práci snad nikdy nedokončil.

Velké poděkování patří také sekretářce katedry KMKSŽ FF UP Lee Traplové, bez které by se málo který student žurnalistiky dostal na konec třetího ročníku.

Nemohu ani zapomenout na pedagogy z KOL FF UP, kteří mě nevědomky pomáhali prohlubovat zájem o nejen lingvistické obory.

Abstrakt

V této bakalářské práci zkoumáme výskyt jazykových lexikálních prostředků, které mají potenciál porušit zásady informační kvality, v živých vstupech zahraničních zpravodajů v pořadu Události ČT. V teoretické části vymezujeme základní pojmy vztahující se ke zpravodajství a k informační kvalitě, následně vytváříme taxonomii lexikálních jednotek, jež mají potenciál porušit informační kvalitu. V praktické části analyzujeme na základě naší taxonomie hypotetické texty složené z živých vstupů zahraničních zpravodajů v pořadu Události ČT. Získaná data v závěru práce interpretujeme a komparujeme mezi sebou.

KLÍČOVÁ SLOVA:

Zásady informační kvality, objektivita, zpravodajství, zahraniční zpravodajové, Česká televize, lexikální rovina jazyka

Abstract

In this bachelor's thesis, we examine the occurrence of linguistic lexical means that have the potential to violate the principles of information quality in the live reports from foreign correspondents in the programme "Události ČT" (Events on Czech Television). In the theoretical part, we define basic concepts related to journalism and information quality. Further, we create a taxonomy of lexical units that have the potential to violate information quality. In the practical part, we analyse hypothetical texts composed of live reports from foreign correspondents in the "Události ČT" programme based on our taxonomy. In the conclusion of the thesis, we interpret and compare the obtained data.

KEYWORDS:

Principles of information quality, objectivity, reporting, foreign reporters, Czech television, lexical level of language

OBSAH

Abstrakt	4
Abstract	5
Úvod	5
1. Zpravodajství	8
2. Informační kvalita – objektivita	10
2.1. Faktor faktičnosti	11
2.2. Faktor nestrannosti	12
2.3. Informační kvalita v lexikální rovině	12
3. Aspekt pravdivosti	14
3.1. Kritérium přesnosti vyjádření	14
3.1.1. Pojmenování obecná a zobecňující	15
3.1.2. Pojmenování neurčitá	16
3.1.3. Nepřesnost zástupných pojmenování	17
3.1.4. Nepřesnost v důsledku chybné volby lexikální jednotky	18
3.2. Kritérium absence hodnocení	19
3.2.1. Hodnotící jednoslovné lexikální jednotky	19
3.2.2. Hodnocení jako důsledek nenáležitého (inkongruentního) užití lexikální jednotky	21
3.2.3. Hodnotící charakter frazeologismů	22
3.2.4. Hodnotící expresiva	23
4. Aspekt informativnosti	25
4.1. Lexikum s časovým příznakem	27
4.1.1. Archaismy a historismy	27
4.1.2. Neologismy	28
4.2. Lexikum se stylovým příznakem	31
4.2.1. Knižním příznakem a poetismy	31
4.2.2. Publicismy	33
4.2.3. Termíny	35

4.3.	Lexikum s územním a sociálním příznakem	36
4.3.1.	Lexikum s územním příznakem	37
4.3.2.	Lexikum se sociálním příznakem	38
4.4.	Zkratky, zkrácená a zkratková slova	39
4.5.	Lexikalizovaná sousloví a lexikalizované frazeologismy a idiomy	40
4.6.	Porušení informativnosti v důsledku chybné volby lexikální	41
5.	Aspekt neutrality	42
5.1.	Expresivní lexikální jednotky	42
5.1.1.	Inherentní expresivita	44
5.1.2.	Adherentní expresivita	46
5.1.3.	Kontextová expresivita	47
5.2.	Stylový příznak	47
5.2.1.	Hovorové lexikum	47
5.2.2.	Poetismy a knižní lexikum	48
5.2.3.	Publicismy	48
5.3.	Lexikum s časovým příznakem	48
5.4.	Lexikum s územním a sociálním příznakem	49
5.5.	Zástupná pojmenování polysémní a frazeologická	49
6.	Přehled jazykových lexikálních jednotek s potenciálem porušit zásady informační kvality	51
7.	Přehled analyzovaných živých vstupů v hypotetickém textu a jejich témata a datum vysílání	53
8.	Zahraniční zpravodajové	57
9.	Metodika a metodologie	60
	Poznámka k paradigmatu jazykových funkcí	64
10.	Výskyt lexikálních prostředků s potenciálem prosužit informační kvalitu v živých vstupech zpravodajů v pořadu Události ČT	65
10.1.	Porušení aspektu pravdivosti	65
10.1.1.	Porušení kritéria přesnosti vyjádření	65
10.1.2.	Porušení kritéria hodnocení	67

10.2. Porušení aspektu informativnosti	70
10.2.1. Lexikum s časovým příznakem	70
10.2.2. Lexikum se stylovým příznakem	71
10.2.3. Lexikum s územním a sociálním příznakem	73
10.2.4. Zkratky, zkrácená a zkratková slova	74
10.2.5. Lexikalizovaná sousloví a lexikalizované frazeologismy a idiomy	74
10.2.6. Porušení informativnosti v důsledku chybné volby lexikální jednotky	75
10.3. Porušení aspektu neutrality	76
10.3.1. Expresivita	76
10.3.2. Lexikum s časovým příznakem	77
10.3.3. Lexikum s časovým příznakem	79
10.3.4. Lexikum s územním a sociálním příznakem	80
10.3.5. Zástupná pojmenování polysémní a frazeologická	81
11. Souhrnný přehled výsledků analýzy	82
12. Ilustrační grafy vztahů mezi zahraničními zpravodaji na základně výsledků z analýzy	84
Závěr	86
Seznam použitých pramenů a literatury	89
Internetové zdroje	91
Seznam tabulek	93
Seznam obrázků	95
Seznam zkratek	96
Seznam příloh	97

Úvod

„Člověk vždycky selže, když mluví o tom, co má rád.“

Název nedopsané práce Rolanda Barthesa, kterou 25. února 1980 zanechal ve svém psacím stroji

Dominantním cílem zpravodajství je zprostředkovávat publiku mediálního sdělení věcné informace o aktuálních společenských událostech z oblasti politiky, sportu a vzdělání, ze zahraniční i z domácího prostředí.¹ Ve zpravodajství by nemělo být použito jiné funkce než informativní,² jejímž cílem je pouhé předání informace a informačního vyrovnání obsahů vědomí mezi původcem a příjemcem.³ Při naplnění jiných funkcí, například expresivní či některých druhů funkce konativní (získávací či persvazivní), může dojít k manipulaci recipienta sdělení. Výskyt jiných funkcí, než pouze funkce informativní je běžně očekáváno v bulvárních periodikách. V současné době se jedná o trend přítomný i v mediích, jež označujeme za seriózní.⁴

Hlavním cílem práce je zjistit jaké typy lexikálních jazykových prostředků s potenciálem porušit informační kvalitu zahraniční zpravodajové ČT používají při živých vstupech v hlavním zpravodajském pořadu Události ČT, vyčíslit četnost výskytu a výsledky jednotlivých zpravodajů komparovat mezi sebou.

Porušení zásad informační kvality můžeme spatřit na všech rovinách jazyka: zvuková, morfologická, lexikální, syntaktická a textová. Budeme se věnovat pouze porušení zásad informační kvality na lexikální úrovni, v níž podle výsledků analýz v monografii *Jazykové prostředky s potenciálem porušit normu v oblasti mediálního zpravodajství* (Jílek, Bednaříková a kol. 2015) dochází k nejčastějšímu porušení informační kvality.

¹ Jílek 2009, s. 55

² Čechová a kol. 2008, s. 262

³ Jílek 2009, s. 21

⁴ Jílek 2009, s. 65

Rozhodli jsme se v bakalářské práci zaměřit na porušování informační kvality v České televizi, která je médiem veřejné služby a její činnost je tedy mj. regulovaná vlastním zákonem č. 483/1991 Sb. České národní rady o České televizi, který říká, že mezi „*hlavní úkoly veřejné služby v oblasti televizního vysílání je zejména poskytování objektivních, ověřených, ve svém celku vyvážených a všestranných informací pro svobodné vytváření názorů.*“⁵

Pořad Události ČT jsme vybrali, jelikož se jedná o hlavní zpravodajskou relaci a nejsledovanější zpravodajský pořad České televize. Analyzovat budeme devět dlouhodobých zahraničních zpravodajů ČT působících k 1. lednu 2021, výjimkou je pekingská korespondentka České televize Barbora Šámalová, která živé vstupy v Událostech ČT nedělá, jak jsme zjistili v našem předvýzkumu, a Karla Rožánka, který k prvnímu dni roku 2021 nebyl zahraničním zpravodajem. Podle našeho předvýzkumu trvá jeden živý vstup 1 minutu a 12 sekund. Vytvoříme hypotetické texty o délce 20 minut, tj. přibližně 16 živých vstupů. Data budeme sbírat od 1. ledna 2021 dokud nebudeme mít od každého zpravodaje hypotetický text o délce 20 minut. Abychom eliminovali neočekávané události, o nichž zahraniční zpravodajové informují, například války, demonstrace, přírodní katastrofy apod., a s nimi i případné zvýšení množství výskytu lexikálních prostředků mající potenciál porušit zásady informační kvality, budeme vybírat maximálně jeden živý vstup každého zpravodaje týdně.

Práce bude rozdělena na dvě dílčí části, teoretickou a praktickou. V obecně teoretické části bude za využití odborné a aktuální literatury vytvořena kompilace uvádějící čtenáře do problematiky, zpravodajství, objektivitu a jazykových prostředků s potenciálem porušit zásady informační kvality. Stěžejním titulem, na jehož základě vytvoříme taxonomii jazykových prostředků z lexikální úrovně s potenciálem porušit informační kvalitu, bude kniha *Jazykové prostředky s potenciálem porušit normu v oblasti mediálního zpravodajství* (Jílek, Bednaříková a

⁵ ČESKO. § 2 zákona č. 483/1991 Sb., České národní rady o České televizi – znění od 1. 10. 2023. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010–2023 [cit. 5. 12. 2023]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1991-483#p2>

kol. 2015); taxonomie bude dle naší potřeby upravena a doplněna o příklad z analyzovaného vzorku, bude-li daný typ jazykových prostředků v hypotetických text přítomen, a o příklady z odborné literatury.

V části praktické vysvětlíme a popíšeme metodiku výzkumu. S využitím námi vytvořené taxonomie z teoretické části budeme analyzovat námi vytvořené hypotetické texty. Výsledky budou přehledně zaznamenány do tabulek, jež budou strukturovány dle jednotlivých aspektů a typů, a provedeme komparaci výskytů jazykových prostředků s potenciálem porušit informační kvalitu u jednotlivých zahraničních zpravodajů ČT, abychom zjistili, ve kterých aspektech porušují zásady informační kvality nejčastěji. Budeme sledovat, které jazykové prostředky s potenciálem porušit informační kvalitu se v analyzovaných živých vstupech objevují nejčastěji a jaký je průměrný výskyt za minutu. Na závěr bakalářské práce interpretujeme získaná data a poznatky.

1. Zpravodajství

Dílčí oblast zpravodajskou (informační) řadíme spolu s dílčí oblastí publicistickou v užším slova smyslu a dílčí oblastí syžetovou⁶ do funkčního stylu publicistického (v širším slova smyslu).⁷⁸ Jak jsme nastínili v úvodu, základem zpravodajství je snaha o podávání věcných informací o aktuálních společenských událostech z oblasti politiky, sportu a vzdělání, ze zahraničí i z domácího prostředí.⁹ Komunikáty patřící do dílčí oblasti zpravodajské by neměly plnit jiné funkce než informativní,¹⁰ jejímž cílem je pouhé předání informace a informační vyrovnání obsahů vědomí mezi původcem a příjemcem¹¹ ale částečně i odborně sdělnou.¹²¹³

Z toho plyne, že pro zpravodajství by měla být typickým rysem nociónalita jazykových prostředků, jež autoři zpravodajských textů či jiných audiovizuálních komunikátů vybírají se snahou o objektivní (nezaujatou), nezkreslenou a úplnou informaci.¹⁴ Konzument (mas)mediálních obsahů od zpravodajství očekává, že budou uvedeny osoby a děje, které se k událostem vztahují a informace bude ukotvena v časoprostoru, tedy že zpravodajský text zodpoví základní otázky *kdo, co, kdy a kde*, v případě zpráv rozšířených i *proč a jak*.¹⁵

Mezi (mas)mediálními organizacemi a jejími příjemci je velmi patrný asymetrický vztah komunikace. „Pro příjemce představuje zpravodajství hlavní, mnohdy jediný zdroj informací o dění ve společnosti, informování jsou o

⁶ Syžetovou také nazýváme oblastí beletrizující či beletristickou, viz Čechová a kol. 2008, s. 262

⁷ Jílek, 2009, s. 79-80

⁸ Základní vymezení publicistiky v užším a širším slova smyslu viz Jílek 2009, s. 51

⁹ Jílek 2009, s. 55

¹⁰ Čechová a kol. 2008, s. 262

¹¹ Jílek 2009, s. 21

¹² Čechová a kol. 2008, s. 262 a Minářová 2011, s. 172

¹³ Běžná funkce ve zpravodajství je i dokumentární. J. V. Bečka ji uvádí za zvláštní druh funkce konativní. Jejím cílem je dát ústním(u) sdělení(m) trvalou hodnotu. (Bečka 1992, s. 40 a Jílek 2009, s. 21)

¹⁴ Minářová 2011, s. 172-173

¹⁵ Minářová 2011, s. 173

skutečnostech, s nimiž se dominantně nedostanou do osobního kontaktu,¹⁶ vysvětluje V. Jílek v knize *Jazykové prostředky s potenciálem porušit normu v oblasti mediálního zpravodajství*. Nemalý počet z těchto příjemců označují zpravodajství za informativní, pravdivé, objektivní a vyvážené a akceptují ho nekriticky, jak je jim prezentováno.¹⁷ Podle interpretovaných informací si vytvářejí názory a následně jednají.

Je proto logické, že ve veřejném zájmu je kladen velký důraz na zodpovědnost (mas)mediálních institucích vytvářejících zpravodajská sdělení a snahu o normovanost žurnalistické profese, konkrétně pak dílčí oblasti zpravodajské.¹⁸ Zpravodajství si (mas)mediální organizace zpravidla tvoří sami a považují ho za hlavní dílo své (mas)mediální komunikace a ačkoliv by se autoři zpravodajství měli snažit o dosažení co největší objektivity,¹⁹ pochopitelně také usilují o co nejvyšší čtenost (sledovanost) a rychlost.^{20 21} Ačkoliv je na objektivitu zpravodajského sdělení kladen důraz i legislativně (viz 2. Informační kvalita – objektivita), tlak na atraktivitu a rychlost s sebou nese zvýšenou přítomnost porušování zásad informační kvality. Jílek je přesvědčen, že ke společensky zodpovědnému jednání mediálních organizací povede kromě chování *secundum et intra legem* rovněž i autoregulace.²²

¹⁶ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 11

¹⁷ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 12

¹⁸ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 12

¹⁹ Čechová a kol. 2008, s. 262

²⁰ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 11

²¹ Čechová a kol. 2008, s. 262

²² Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 9

2. Informační kvalita – objektivita

Koncept objektivit, chceme-li tak udělat komplexně a úplně, lze těžko definovat.²³ „*Funkční stylová sféra zpravodajská je záměrně a plánovitě zatížena zvýšenou modelovostí, formulační schematičností, šablonovitostí či stereotypností výrazových prostředků, jež vyplývají ze snahy plnit pouhou informativní funkci a zajistit objektivitu, nezaujatost, nezkreslenost podávaných informací, včetně absence jejich hodnocení či dokonce ovlivňování recipientů.*“²⁴ Denis McQuail však jako možné řešení uvádí koncept zásad informační kvality Jörgena Westerståhla,²⁵ který pracuje s dvěma složkami ustanovující objektivitu – faktičnost a nestrannost (viz dále).²⁶

Westerståhlův koncept informační kvality,²⁷ který je podle V. Jílka slibným nástrojem pro hodnocení lingválních prostředků,²⁸ pracuje s pojmem objektivita zpravodajství, tedy se stejným označením, jež je užito i v patřičných (viz dále) zákonech a kterého „*používají v rámci pozitivní sebe prezentace zpravodajské produkce samotné mediální organizace.*“²⁹

Jak jsme naznačili výše, požadavek objektivit a vyváženosti je zakotven v zákoně č. 231/2001 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání. § 31 odst. 2 a 3 říkají, že „*provozovatel vysílání poskytuje objektivní a vyvážené informace nezbytné pro svobodné vytváření názorů...*“³⁰ a že „*provozovatel vysílání je povinen zajistit, aby ve zpravodajských a politicko-publicistických pořadech bylo dbáno zásad objektivit a vyváženosti a zejména nebyla v celku vysílaného*

²³ Jílek 2009, s. 58

²⁴ Jílek, Bednařiková a kol. 2015, s. 5

²⁵ McQuail 1999, s. 173–174.

²⁶ Jílek 2009, s. 58

²⁷ Viz Westerståhla, 1983, s. 403–424

²⁸ Jílek, Bednařiková a kol. 2015, s. 5

²⁹ Jílek, Bednařiková a kol. 2015, s. 12

³⁰ ČESKO. § 31 odst. 2 zákona č. 231/2001 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání a o změně dalších zákonů – znění od 1. 7. 2023. In: *Zákony pro lidi* [online]. © AION CS 2010–2023 [cit. 5. 12. 2023]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2001-231#p31-2>

*programu jednostranně zvýhodňována žádná politická strana nebo hnutí, popřípadě jejich názory nebo názory jednotlivých skupin veřejnosti, a to s přihlédnutím k jejich reálnému postavení v politickém a společenském životě.*³¹ Příslušný zákon také klade důraz na řádné oddělení zpravodajství a publicistiky: *„názory nebo hodnotící komentáře musí být odděleny od informací zpravodajského charakteru.*³²

Informační kvalitu – objektivitu ustanovují dva faktory: faktičnost a nestrannost³³

2.1. Faktor faktičnosti

V rámci faktoru faktičnosti můžeme vyčlenit tři aspekty: pravdivost, informativnost a relevanci.

*„Pravdivost se vztahuje k podobě informování o událostech, které mohou být porovnávány se zdroji a jsou prezentovány bez komentářů, popřípadě jsou od nich zřetelně odděleny.*³⁴ Pravdivosti lze tedy kromě absence hodnocení (či jejich přidání k řádnému oddělení) dosáhnou přesností a úplností dané zprávy.³⁵ Aspekt pravdivosti podmiňují další tři kritéria: *„úplnost zprávy, přesnost a úsilí nemá a nezatajovat důležitá fakta.*³⁶

Relevance je podmíněna vhodným (mj. i aktuálním) výběrem informací, které jsou důležité pro příjemce a společnost.³⁷

Třetím dílčím aspektem faktoru faktičnosti, informativnost, je *„pragmatická stránka informace, která má základní význam pro pochopení dobrého informačního*

³¹ ČESKO. § 31 odst. 3 zákona č. 231/2001 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání a o změně dalších zákonů – znění od 1. 7. 2023. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010–2023 [cit. 5. 12. 2023]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2001-231#p31-3>

³² ČESKO. § 31 odst. 2 zákona č. 231/2001 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání a o změně dalších zákonů – znění od 1. 7. 2023. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010–2023 [cit. 5. 12. 2023]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2001-231#p31-2>

³³ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 13

³⁴ Jílek 2009, s. 58

³⁵ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 37

³⁶ Jílek 2009, s. 59

³⁷ Jílek 2009, s. 59

jednání,³⁸ odkazuje ke kvalitě obsahu a měla by zvyšovat pravděpodobnost, že recipient informaci zaznamena, pochopí (dekóduje) a zapamatuje si ji.³⁹

2.2. Faktor nestrannosti

U zpravodajského sdělení předpokládáme neutralitu postoje, je docíleno kombinací dvou kritérií: vyváženosti různých (protichůdných) interpretací, pohledů či názorů (tj. poměrný čas a prostor) a neutrality při jejich prezentaci.

V. Jílek ještě dodává, že podle McQuaila „*neutralita není oproti faktičnosti nezbytná, neboť existují média, která podávají událost z jiného úhlu. Jako příklad absence neutrality lze uvést nepříliš rozsáhlý segment stranického tisku.*“⁴⁰

2.3. Informační kvalita v lexikální rovině

Ačkoliv můžeme sledovat porušení zásad informační kvality na několika rovinách jazyka (zvuková, morfologická, lexikální, syntaktická a textová), budeme se věnovat, jak jsme zmínili výše, pouze lexikální úrovni, v níž podle závěrů analýzy v monografii *Jazykové prostředky s potenciálem porušit normu v oblasti mediálního zpravodajství* (Jílek, Bednaříková a kol. 2015) dochází velmi častému porušení zásad informační kvality.⁴¹

Nutno však upozornit, že k lexikální rovině se nevztahují všechny aspekty a kritéria zásad informační kvality.⁴² „*Z faktoru faktičnosti se lexikálních prostředků týká aspekt informativnosti, z aspektu pravdivosti se k lexiku vztahují pouze kritéria přesnosti a absence hodnocení. Zpravodajského lexika se netýká z aspektu pravdivosti kritérium úplnosti a aspekt relevance, vnitřní i vnější, včetně*

³⁸ Jílek 2009, s. 59

³⁹ Jílek 2009, s. 59

⁴⁰ Jílek 2009, s. 59

⁴¹ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 171-173

⁴² Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 35

proporcionality.⁴³ Z faktoru nestrannosti se k oblasti lexika vztahuje pouze aspekt neutrality. Aspekt vyváženosti tedy také nebude v rámci bakalářské práce brán v potaz.⁴⁴

⁴³ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 35

⁴⁴ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 35

3. Aspekt pravdivosti

Lexikální rovině se na rozdíl od kritéria přesnosti vyjádření a absence hodnocení nevztahuje kritérium úplnosti (viz 2. Informační kvalita – objektivita).

3.1. Kritérium přesnosti vyjádření

Chce-li se tvůrce (mas)mediálního sdělení držet v mezích zpravodajství „je z pohledu přesnosti vyjádření nezbytné, aby byl věcný, jasný, aby k označení faktů, vztahujících se k události, používal přesné, konkrétní a určité pojmenovací jednotky. To znamená volbu lexikálních jednotek tak, aby jednotlivé sémy, naplňující obsah jejich pojmu, korelovaly beze zbytku s jednotlivými podstatnými a určujícími znaky pojmenovávané skutečnosti.“⁴⁵

Kritérium přesnosti je porušováno pojmenováními obecnými, zobecňujícími, neurčitými, nepřesnými zástupným pojmenováním a zvolením chybné lexikální jednotky.

Pro identifikaci jednotek mající potenciál porušit kritérium přesnosti je stěžejní využití systémové charakteristiky v kombinaci se synonymitou (srovnání s jednotkou mající stejný význam) a metajazykovým opisem.⁴⁶ V. Jílek vyšetřuje, že identifikace lexikálních jednotek mající potenciál porušit aspekt pravdivosti probíhá „na základě konfrontace obsahů pojmů dvou a více ideografických synonym, jež je možné v dané výpovědi využít jako náhradu zástupné pojmenovací jednotky, a/či dvou a více metajazykových opisů obsahů pojmů sice relativně blízkých, ovšem neidentických, jež vyplývají z užití lexikální zástupné jednotky.“⁴⁷

⁴⁵ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 37

⁴⁶ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 48

⁴⁷ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 49

3.1.1. POJMENOVÁNÍ OBECNÁ A ZOBECŇUJÍCÍ

Aby nebylo porušeno kritérium přesnosti vyjádření měl by autor zpravodajského sdělení označovat skutečnosti konkrétními jednotkami, přesně a přímo. S klesajícím počtem sémů se pojmenování stává více obecným a méně přesným. „*Charakteristickým rysem obecných a zobecněných pojmů je rozšíření jejich kontextové použitelnosti, kolokability, přičemž platí, že čím větší je kontextová použitelnost pojmů, tím více jsou neostré, vágní.*“⁴⁸

Mezi jednotky pojmenovávací s obecný a neostrým obsahem pojmu řadí V. Jílek abstraktní pojmenovací jednotky označující vlastnost (*běžný, čistý, lidský, malebný, mladý*), vztah (*hodnota, krása, prostor*), stav (*hněv, láska, zamilovanost*). „*Typické je, že slovníkové vymezení obsahu abstraktních pojmů je realizováno za pomoci abstraktních synonym, například u lexikální jednotky obyčejný je slovníkový význam běžný, obvyklý, normální, prostý, průměrný.*“⁴⁹

Tvůrci mediálního obsahu setkávají s potřebou označovat komplexní, složité či abstraktní jevy a skutečnosti z oblasti společenských, technických a přírodních věd a studií, a to za pomoci terminologických lexikálních jednotek. Termíny (viz 4. Aspekt informativnosti) však musejí být řádně vymezeny v bezprostředním kontextu a je žurnalista by měl terminologických označení užívat v přiměřeném (tj. malém) množství.⁵⁰ Je-li taková lexikální jednotka použita ve zpravodajství bez vymezení, je „*nutné ji chápat jako zobecnělý pojem s redukováným portfoliem sémů, naplňujících obsah pojmu.*“⁵¹ Příklady zobecnělymi pojmy jsou *demokracie, etika, fašismus, ideologie, komunismus*, označení *levice – střed – pravice* nebo pojem *právní stát*.⁵²

Kritérium přesnosti také porušují jednotky s posunutým obsahem pojmu. Tyto jednotky jsou nepřesná, porušují i kritérium hodnocení a mají persvazivní

⁴⁸ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 37

⁴⁹ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 38

⁵⁰ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 38-39

⁵¹ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 38

⁵² Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 39

charakter. Podle J. Bartoška jsou tato pojmenování mj. problematická, jelikož „řikají příliš mnoho, a proto jejich výklad je mnohoznačný a protikladný“,⁵³ a dodává, že se žurnalisté a politikové záměrně neřídí postupem vědy, kdy se pojmy prvně vymezi a až následně používají.⁵⁴ Příklady V. Jílka jsou *Ukrajina a znovuzrození fašismu v Evropě* nebo *Filip se zlobí na nedemokratické praktiky ČSSD a ANO*.⁵⁵

„Lexikální jednotky s konkrétním obsahem pojmu nemusí být použity v jedinečné, individualizující platnosti, nýbrž v platnosti zobecňující, generalizující.“⁵⁶ V. Jílek dodává, že „příkladem lexikální jednotky užití v jedinečné (individualizující) platnosti, označující jedince či několik jedinců, je lexikální jednotka *poslanec ve formulacích* je poslancem, poslanci projednali návrh zákona. *Oproti tomu ve zobecňující (generalizované) platnosti, vztahující se k třídě jedinců, je stejná lexikální jednotka, dále rovněž jednotka volič užitá ve formulích* poslanec by měl respektovat zájmy svého voliče, poslanci by měli respektovat zájmy svých voličů.“⁵⁷

Příklad: Mířejevský (4. 3. 2021) – „...extremisté z **pravicových skupin** na internetu [se] domlouvali...“

3.1.2. POJMENOVÁNÍ NEURČITÁ

Tvůrci (mas)mediálního sdělení používají neurčitá pojmenování, jelikož se snaží vyjadřovat ekonomicky (minimalizovat čas pro pojmenování skutečností), kvůli nedostatku informací nebo považují-li nějaké označení jako nadbytečné. Neurčitá pojmenování mají potenciál porušit informační kvalitu, do zpravodajství přinášejí funkci persvazivní či získávací a mají hodnotící charakter.⁵⁸

⁵³ Bartošek 1993, s. 13

⁵⁴ Bartošek 1993, s. 14

⁵⁵ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 39-40

⁵⁶ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 40

⁵⁷ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 41

⁵⁸ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 43

Příklady neurčitých pojmenování jsou např. *bůhvídko, jakýkoliv, možná, nejspíš, asi, zabývat se jmenovitě/například/zejména/zvlášť, mimo jiné, být v čele průvodu* nebo *stát v čele podniku* (zástupné pojmenování polysémní); *chodil sem tam* (frazologismu), *krátký, malý, málokdo, několik, zhruba, přibližně*.⁵⁹

Příklad: Černohorský (23. 5. 2022) – „...Kde bydlelo před okupací **zhruba** 300 tisíc lidí.“

3.1.3. NEPŘESNOST ZÁSTUPNÝCH POJMENOVÁNÍ

„Mezi zástupná pojmenování patří jednak jednotky motivované částečnou shodou vnějších znaků, tedy metafory, personifikace, synestézie a hyperboly, dále idiomy, frazeologismy, lexikalizovaná přirovnání (jež lze považovat za typ frazeologismů) a přirovnání nelexikalizovaná. Jednak se jedná o jednotky motivované částečnou věcnou (vnitřní) souvislostí znaků (jež lze usouvztažnit), tedy metonymie.“⁶⁰

Viktor Jílek dále upozorňuje na nepřesnost vymezení zástupných pojmenování v odborné literatuře. My však kategorii zástupných pojmenování s potenciálem porušit kritérium přesnosti nebude více rozdělovat, proto např. problematika označování hyperboly za metaforu (nebo naopak vyčleňování hyperboly coby samostatného tropu) je pro nás irelevantní.⁶¹

„O přesnosti či nepřesnosti pojmenování rozhoduje, zda má zástupná jednotka pouze jeden jednoznačný pojmový význam. Je-li tomu tak a současně platí, že se jedná o konkrétní (ne obecné) označení určité, je pojmenování přesné,“⁶² a nemá tedy potenciál porušit aspekt pravdivosti.

V. Jílek upozorňuje na lexikální pojmenování, které by mohly být omylem zařazeny do této kategorie, ovšem jejich označení je přesné, např. čelo (ve

⁵⁹ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 43-44

⁶⁰ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 47

⁶¹ Srov. Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 47-48

⁶² Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 48

slovníkovém významu 3. průčelní, čelní stěna podle SSČ, synonymem pak je průčelí, fronta podle SČSA) nebo hodiny jdou (ve slovníkovém významu 6. být v činnosti, fungovat v SSČ).^{63 64}

Příkladem nepřesných zástupných pojmenování jsou např. dřel jako magor (, metajazykový opis pracovat jsem mnoho) či pojmenovací jednotka metonymického původu čunkovat (v dalších čunkiáda, čunkačinka, čunkafleky; V. Jílek uvádí, že „*Neohraničenost, nepřesnost obsahu pojmu využil autor článku v Lidových novinách a pokusil se zachytit pojmové významy tohoto okazionalizmu.*“⁶⁵ Viz článek LN: Čunkovat – zbohatnout a nakrást⁶⁶).

Mezi nepřesná zástupná pojmenování patří kromě hyperboly i pojmenování z ní vycházející, založené na nápadném užití substantiv, např. hora, kopec, moře problémů; číslovek, např. milion, tisíce důvodů či výmluv; adjektiv, např. celý, dokonalý, hotový, pekelný, pravý, učiněný. Hyperbolické mohou být i frazémy, např. tisícere díky.⁶⁷

Příklad: Mířejovský (9. 3. 2021) – „V tomto balíčku jsou **stovky miliard** dolarů...“

3.1.4. NEPŘESNOST V DŮSLEDKU CHYBNÉ VOLBY LEXIKÁLNÍ JEDNOTKY

Tvůrce (mas)mediálního sdělení se může dopustit porušení kritéria přesnosti v důsledku chybné volby lexikální jednotky kvůli nedostatečné věcné znalosti či sémantické neznalosti. „*Neznalost sémantická je dána tím, že ve vědomí původce sdělení nejsou zakotveny (či nejsou brány v potaz) veškeré sémy vymezující obsah pojmu lexikální jednotky. V procesu označování pak je volena systémová lexikální*

⁶³ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 49

⁶⁴ Viz Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 49-50

⁶⁵ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 53

⁶⁶LN: Čunkovat – zbohatnout a nakrást. Online. DRCHAL, Václav a TUČEK, Ondřej. Lidové noviny. 2008. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/domov/lm-cunkovat-zbohatnout-a-nakrast.A080522_220334.ln_domov_mel. [cit. 2023-12-05].

⁶⁷ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 45

*jednotka, jejíž jednotlivé sémý nekorelují beze zbytku s podstatnými a určujícími znaky pojmenovávané skutečnosti.*⁶⁸

Často se jedná o volbu synonyma či paronyma, např. záměna *díky* (kladné hodnocení) za *kvůli* ve formulaci *Euro se propadá díky problémům v eurozóně aneb kdo bude po Irsku další na řadě?* z Hospodářských novin.⁶⁹

3.2. Kritérium absence hodnocení

Kritérium absence hodnocení je neporušeno, je-li ve zpravodajském sdělení přítomna pouze funkce informativní. Funkce persvazivní a získávací jsou typické pro oblast publicistiky v užším slova smyslu, ve zpravodajské (informativní) oblasti umožňují průniku mj. hodnocení skutečnosti (viz 2. Informační kvalita – objektivita).⁷⁰

Obsahují-li lexikální jednotky hodnotící sém, který je ve zpravodajství příznakový, označíme je jako jednotky s potenciálem porušit informační kvalitu dle kritéria absence hodnocení.⁷¹ Lexikální jednotky mající potenciál porušit kvůli svému hodnotícímu charakteru aspekt pravdivosti identifikujeme systémovou charakteristikou v kombinaci s metajazykovým opisem.

3.2.1. HODNOTÍCÍ JEDNOSLOVNÉ LEXIKÁLNÍ JEDNOTKY

Hodnotící lexikální jednotky neodrážejí věcný obraz skutečnosti. *„Základním rysem hodnotících lexikálních jednotek je to, že kromě denotativních sémů obsahují také sém hodnocení (evaluativní), přičemž sém hodnocení má buď charakteristiku (hodnotící ráz) kladnou, či zápornou (například chytrý vs.*

⁶⁸ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 57

⁶⁹ Euro se propadá díky problémům v eurozóně aneb kdo bude po Irsku další na řadě? Online. HARTMAN, Ondřej. Hospodářské noviny. 2010. Dostupné z: <https://byznys.hn.cz/c1-48479190-euro-se-propada-diky-problemum-v-eurozone-aneb-kdo-bude-po-irsku-dalsi-na-raden>. [cit. 2023-12-05].

⁷⁰ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 58

⁷¹ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 58

hloupý).⁷² Důležité je, že jedna skutečnost může být hodnocena jinými autory (výrazně) odlišně, potažmo protichůdně.⁷³

V. Jílek uvádí, že k zesílení hodnocení může být použito řetězení hodnotících jednotek, např. lokální politický problém.⁷⁴ J. V. Bečka dokonce zmiňuje násobení těchto jednotek, např. nevýznamný, směšný pidiprobém.⁷⁵

Rozlišujeme několik typů hodnotících lexikálních jednotek. Slovo protiva je příkladem hodnotících pojmenování, které vyjadřují pouze hodnocení (nemají další význam). Další skupinou jsou lexikální jednotky, jež mají věcný význam a hodnocení je sekundární (pouze jej doprovází). Patří sem vyjádření duševních vlastností, charakterizační adjektiva, adverbia a substantiva, abstrakta vlastností a jejich případné odvozeniny, například *bystrý, hloupost, chytrák, krása, být bačkora, krásný, nenasyta, nenasytně, opatrně, rychle nebo vzít roha*. „*Zvláštní skupinu tvoří substantiva a slovesa vyjadřující negativně vnímané společenské skutečnosti, včetně odvozenin, například kšeft, kšeftování, kšeftovat, tunelář, tunelování, tunelovat (metaforické pojmenování, publicismus)*.”⁷⁶ Dalším typem jsou pojmenování s hodnocením coby přímou součástí věcného významu, např. *drnčet, kritizovat, nedostatek, oceňovat, profit, význam*. Specifickou skupinou jsou lexikální jednotky, u nichž nejsme schopni popsat ráz hodnocení, tedy zadli jsou kladné či záporné, např. *překvapit, hodnotit, ohlas nebo reakce*.^{77 78}

Do této kategorie se řadí pouze ta jednoslovná pojmenování, která nepatří do kategorie jednotek s hodnocením v důsledku nenáležitosti užití (viz dále 3.2.2. Hodnocení jako důsledek nenáležitosti užití lexikální jednotky) a do hodnotících expresiv.

⁷² Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 58

⁷³ Bečka 1986, s. 23

⁷⁴ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 58

⁷⁵ Bečka 1986, s. 24

⁷⁶ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 59

⁷⁷ Bečka 1986, s. 23-24

⁷⁸ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 58-59

Příklad: Dolanský (11. 3. 2021) – „Evropské instituce skutečně tu situaci **velmi bedlivě a pozorně** sledují.“

3.2.2. HODNOCENÍ JAKO DŮSLEDEK NENÁLEŽITÉHO (INKONGRUENTNÍHO) UŽITÍ LEXIKÁLNÍ JEDNOTKY

*„Specifický typ hodnocení, který je spojen s užitím lexikálních prostředků, představuje inkongruentní užití lexikální jednotky, tedy je-li užitá ve vztahu k bezprostřednímu kontextu zřetelně nenáležitě z hlediska věcného významu, spoluvýznamu či lexikálního příznaku.“*⁷⁹ V. Jílek zmiňuje, že se jedná o součást kontextové expresivity, jež je „založena na kontrastu způsobeném užitím výrazových prostředků, jež neodpovídají kontextu svým věcným významem, případně svou pragmatickou charakteristikou.“⁸⁰ Kontextová ironie je vzniká v přímém kontextu a jejím důsledkem je přítomnost (primárně negativního) hodnocení, vzniká ironie.⁸¹

K hodnocení v důsledku inkongruentního použití lexikální jednotky dochází dvěma způsoby. Za prvé jde o inkongruenci v důsledku zřetelného rozporu pojmového významu se skutečností, tyto lexikální jednotky neobsahují žádný sém z hlediska pragmatiky a mají potenciál porušit informační kvalitu i z pohledu kritéria přesnosti, např. V. Jílek uvádí Předložil své třístránkové dílo a dodává, že „rozpor je zjevný z bezprostředního kontextu.“⁸²

Ve druhé případě jde o lexikální jednotky, jež jsou inkongruentní v důsledku přítomnosti stylové konotace, potažmo v kombinaci konotace stylové s časovou. Tyto jednotky obsahují knižní (především zastaralé archaismy), poetický či hovorový stylém. V. Jílek jako příklad zmiňuje současně knižní a archaickou lexikální jednotku „jazykozpyt *při užití v odpovídajícím kontextu, kde výpověď je vztažena k minulosti, například* Lingvistika byla dříve nazývána jazykozpyt, nemá

⁷⁹ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 59

⁸⁰ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 59

⁸¹ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 59

⁸² Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 60

*inkongruentní charakter, tudíž nenabývá charakteru hodnotícího. Naproti tomu v kontextu, v němž je výpověď vztažena k současnosti, například Dnešní jazykozpytci si nevědí rady, má lexikální jednotka inkongruentní charakter [...]*⁸³ Analogickým příkladem může být např. poetistické pojmenování veršotepec.⁸⁴

V. Jílek upozorňuje i na třetí případ. Kombinací předchozích dvou situací dochází ke zdůraznění rozporu „tak, že využije nejen rozporu pojmového významu s označovanou skutečností, ale současně také rozporu mezi stylovým charakterem sdělení a stylovým příznakem lexikální jednotky, případně rozporu mezi časovým zakotvením výpovědi a časovým příznakem lexikální jednotky.“⁸⁵ Příkladem je třeba zbrojnoš s negativní konotací ve formulaci Dostavili se zbrojnoši ze zásahové jednotky nebo pojmenování s charakteristikou třicetiletý hošíček nebo pojmenování *enšpiĝl* ve formulaci *Je to takový ubrečený enšpiĝl*.⁸⁶

3.2.3. HODNOTÍCÍ CHARAKTER FRAZEOLISMŮ

Frazeologické pojmenování vznikají „jako obrazné zobecnění opakujících se jedinečných skutečností, případně představují připodobnění, analogii ke skutečnosti, a to v případě rčení, pořekadel, pranostik.“⁸⁷ Anebo jsou to zobecněním pojmenováním, které se vážou na významné historické události, literární (fiktivní) děje nebo se vážou k sociokulturním standardům či se jedná o přísloví jako průpovědi s mravním, etickým ponaučením.⁸⁸ „*Sém hodnocení je však součástí všech větných a přechodových frazémů, včetně přirovnání.*“⁸⁹

Příklady frazeologismů s hodnotícím charakterem mohou být např. *rčení zdání klame, výt s vlk*“; pořekadla *nepásli jsme spolu krávy* nebo *není dýmu bez ohně*; pranostiky *Lucie noci upije, ale dne nepřidá* nebo *studený máj, v stodole ráj*;

⁸³ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 60

⁸⁴ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 60

⁸⁵ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 60

⁸⁶ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 60-61

⁸⁷ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 61

⁸⁸ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 62

⁸⁹ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 61

okřídlená spojení a kulturní frazémy, například *za vším hledej ženu* či *házet perly sviním*.

3.2.4. HODNOTÍCÍ EXPRESIVA

Expresivní pojmenování nemají ve zpravodajství požadovaný nociální charakter a mají potenciál porušit zásady informační kvality (viz 5.1. Expresivní lexikální jednotky).

Ačkoliv F. Čermák označuje charakter expresiv za dominantně hodnotící,⁹⁰ ne všechna expresiva mají hodnotící sém.⁹¹ „*U slovtvorných inherentních expresiv souvisí přítomnost sému hodnocení se sémantickou charakteristikou formantů či s jejich reduplikací, což nachází následně odraz v sémantické charakteristice lexikální jednotky, v její případné příslušnosti k výše uvedeným typům kvalitativních a kvantitativních hodnotících expresiv.*“⁹² Stejně jako u jednoslovných expresiv může vycházet ze sémantické charakteristiky základového slova. „*V jejich případě je při identifikaci přítomnosti hodnotícího sému kvalitativního či kvantitativního, včetně přiřazení k některému z vyčleňovaných dílčích typů hodnotících expresiv, nutné vycházet ze slovníkového vymezení významu lexikální jednotky.*“⁹³ Pokud jednotku slovník neobsahuje, je potřeba využít metody metajazykového opisu.

Příkladem hodnotících expresiv mohou být např. hláskové expresivní jednotky *grgat*, *ťukat*, *žbluňk*; citoslovce *ha*, *haló*; částice *namouduši*; pojmenování *dívčina*; variantní významy polysémních jednotek *vymést* (ve významu *prochodit*, *projít*, *prohledat*), *vylézt* (ve významu *vyklíčit*, *vyrůst*); frazeologismus *dostal špagát* (ve významu *byl odsouzen k trestu smrti*).“⁹⁴

Výsledný počet expresiv s hodnotícím sémem nesmí u žádného zpravodaje překonat součet všech expresiv z aspektu neutrality.

⁹⁰ Filipec, Čermák 1985, s. 195–198

⁹¹ Jílek 2021, s. 18

⁹² Jílek 2001, s. 18

⁹³ Jílek 2021, s. 18

⁹⁴ Jílek 2021, s. 18

Příklad: Borek (30. 4. 2021) – „...opravdu šlo o tu chodbu, která byla u východu z té hlavní dvorany, ve které došlo k **tlačení**...

4. Aspekt informativnosti

V. Jílek uvádí, že k porušování aspektu informativnosti dochází ve zpravodajských sděleních zpravidla ze dvou příčin.⁹⁵ Buď je tím nedostatečná věcná či jazyková kompetence (dochází ke špatnému označení skutečnosti) anebo autorovo sledování jiného záměru než pouze informativního. „*Cílem může být také intelektualizace sdělení, autor v takovém případě volí lexikum exkluzivní, domácí i internacionální.*“⁹⁶

K identifikaci lexikálních jednotek porušující aspekt informativnosti nám nebude mnohdy slovník platný. Jedná se o lexikum stojící mimo běžnou (pasivní i aktivní) slovní zásobu recipientů a uživatelů jazyka obecně. „*Pro identifikaci lexika s nízkou četností výskytu, v případě sledování potenciálního porušení aspektu informativnosti ve zpravodajství se jedná o jednotky, jež odpovídají systémové charakteristice jednotek s časovým příznakem (archaismy, historismy, neologismy), jednotek internacionálních, jednotek vymezených územně (dialektismy, regionalismy) či vazbou na specifické sféry komunikace dle sociální a profesní příslušnosti (slangismy, argotismy), případně jednotek se stylovým konotačním sémem (knižní slova a termíny), je možné využít Českého národního korpusu.*“⁹⁷ Za tyto jazykové jednotky budeme považovat lexémy, které mají dle korpusů SYN verze 11 a SYN2020 průměrný počet výskytů na milion slov do výše 1,5 včetně, a to při zaokrouhlení setin výskytu dolů.⁹⁸

Využití korpusu SYN verze 11 a SYN2020 je čistě pragmatické. Korpus SYN2020 je pokračovatel (pátým v pořadí) synchronních reprezentativních

⁹⁵ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 64

⁹⁶ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 64

⁹⁷ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 64

⁹⁸ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 64

referenčních korpusů vydávaných pravidelně po pěti letech a obsahuje 100 milionů textových slov. Je zaměřen především na období 2015-2019.⁹⁹

SYN verze 11 zahrnuje všechny dosavadní synchronní psané korpusy (tj. SYN2000, SYN2005, SYN2006PUB, SYN2009PUB, SYN2010, SYN2013PUB, SYN2015 a SYN2020). SYN verze 11 je nově doplněn oproti korpusu SYN verze 10, který využíval publicistiku z let 2010-2020, o publicistiku roku 2021 o objemu příležitostně se ke 150 milionům slov. Korpus SYN 11, který budeme využívat zůstane veřejně dostupný i po vydání novějších verzí.¹⁰⁰

Poznámka: U aspektu informativnosti je mnoha případech důležité kritérium výskytu daných jazykových jednotek (viz výše). U každého typu lexikálních jednotek uvádíme příklady z odborné literatury a u těch typů, u nichž zohledňujeme při analýze kritérium četnosti přikládáme v závorkách četnost v korpusech SYN verze 11 a SYN2020 (s případnou poznámkou). Ve formátu např. /0,21/ uvádíme původní četnost výskytu dané lexikální jednotky z citované literatury. Pokud je četnost jazykové jednotky stejná uvádíme ji v kulatých závorkách. Zejména využíváme příkladů z monografie *Jazykové prostředky s potenciálem porušit normu v oblasti mediálního zpravodajství* (Jílek, Bednaříková a kol. 2015), kde bylo využíváno korpusů SYN2010 a SYN2013pub. My pochopitelně využíváme nejaktuálnějších veřejně dostupných korpusů (viz výše), proto se četnost může výrazně lišit a lexikální jednotky, které v analýze V. Jílka měli potenciál porušit informační kvalitu už potenciál mít nemusí a naopak.

Poznámka: V citovaných příkladech z analyzovaného vzorků uvádíme četnost dle ČNK, vyžaduje-li to kritérium identifikace potenciálu porušení informativnosti, v hranatých a kulatých závorkách.

⁹⁹ Korpus SYN2020. Online. Wiki Český národní korpus. Dostupné z: <https://wiki.korpus.cz/doku.php/cnk:syn2020>. [cit. 2023-12-05].

¹⁰⁰ Korpus SYN verze 11. Online. Wiki Český národní korpus. Dostupné z: <https://wiki.korpus.cz/doku.php/cnk:syn:verze11>. [cit. 2023-12-05].

Poznámka: Náš analyzovaný vzorek jsme začali nabírat k 1. 1. 2021, tedy v době kdy mezi hlavní témata zpravodajství (zahraničního nevyjímaje) patřila pandemie virové nemoci covid-19 způsobené koronavirem SARS-CoV-2. Lexémy sémanticky spojená s jmenovanou pandemií jako např. *koronavirus* (0,09), *covid* (0,00) a jejich (mj. zkratkové) obměny, např. *covidpas* nebo např. *respirátor* (0,25), *antivirus* (0,82), *nouzový stav* (0,34) či *antigenní test* (0,12) nebo *PCR test* (0,00) nemají podle nás potenciál porušit informační kvalitu, ačkoliv mají výskyt nižší než 1,5 nebo včetně.

Poznámka: Nevyčleňovali jsme specifickou kategorii pro lexikum s internacionálním příznakem, neboť jsou součástí neologismů, knižního lexika a termínů.

4.1. Lexikum s časovým příznakem

4.1.1. ARCHAISMY A HISTORISMY

Vznik archaismů souvisí se zastaráváním lexikálních jednotek a se společensky podmíněným vývojem jazyka.¹⁰¹ „Archaismy jsou pojmenování vytlačovaná z užívání jiným slovem běžným a živým.“¹⁰² V. Jílek vymezuje dílčí dělení dvě kategorie: Jednotky zastarávající, jež se v komunikaci postupně přestávají používat a jejich užití lze spatřit u starších generací společnosti a jednotky zastaralé, které již nejsou součástí aktivní slovní zásoby účastníků komunikace.¹⁰³

Příkladem prvního typu jednotek jsou podle V. Jílka *almara*, ctitelkyně nebo *truhlice*. Jako ukázkou jednotek zastaralých uvádí například *bradýř* (holič), *chmelovina* (pivo) či *jazykozpyt* (*lingvistika* neboli *jazykověda*).¹⁰⁴

¹⁰¹ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 65

¹⁰² Hauser 1980, s. 41

¹⁰³ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 65

¹⁰⁴ Jílek 2005, s. 30

Historismy řadí P. Hauser (stejně jako archaismy) mezi slova zastaralá a popisuje je jako slova označující zaniklé jevy či věci.¹⁰⁵ Na rozdíl od archaismů nedochází pouze k ústupu či zániku daného označení a nahrazením aktuálnějším slovem mající totožný význam. Zaniká však celá věc, jev či skutečnost.¹⁰⁶ Historismy jsou tedy slova užitá mimo kontext doby. Užívají se však hojně v odborné literatuře či v uměleckých textech. Můžeme to demonstrovat na příkladech *bukanyr*, *halapartna*, *zlatý* (měna).¹⁰⁷

Lexikální jednotky budeme jako historismy označovat dle systémové charakteristiky. Archaismy budeme identifikovat pomocí slovníku. „*Archaismy porušují informativnost vždy, v případě historismů je tomu tak tehdy, pokud není v bezprostředním kontextu vymezen obsah pojmu, a to jak u historismů terminologických [...], tak neterminologických označení dobových reálií.*“¹⁰⁸

4.1.2. NEOLOGISMY

Neologismy představují druhý pól lexika s časovým příznakem.¹⁰⁹ „*Neologismy jsou relativně nová pojmenování, která dosud pevně nezakotvila v povědomí všech uživatelů jazyka,*“¹¹⁰ a jsou nejprve užívána v menším okruhu uživatelů jazyka, potažmo pouze autorem samotným.¹¹¹ S vyšší mírou používání těchto výrazů se ztrácí příznak novosti začleňují se do neutrální slovní zásoby.¹¹² Jejich vznik souvisí se snahou vytvořit *neotřelá* pojmenování v mj. publicistické a esteticky sdělné oblasti,¹¹³ popsáním nových skutečností či s autorovou snahou stylové odlišnosti.¹¹⁴

¹⁰⁵ Hauser 1980, s. 42

¹⁰⁶ Jílek 2005, s. 20

¹⁰⁷ Jílek 2005, s. 21

¹⁰⁸ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 66

¹⁰⁹ Hauser 1980, s. 43

¹¹⁰ Jílek 2005, s. 21

¹¹¹ Hauser 1980, s. 43

¹¹² Jílek 2005, s. 21

¹¹³ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 65

¹¹⁴ Jílek 2005, s. 22

Můžeme rozlišit neologismy v širším slova smyslu, které se nestanou běžně používanými lexikálními jednotkami a jejich průměrný výskyt se v hypotetickém text o délce milion slov podle Českého národního korpusu přibližuje nebo rovná 0,00, např. *alkoholizovat* (0,00), *malopodnikatel* (0,02),¹¹⁵. Řadíme sem okazionální pojmenování, tj. příležitostně nahodilé lexikum, mnohdy účelově vytvářené politiky i novináři („*odbenešit*“, „*alkoholizovat se*“);¹¹⁶ mezi něž náleží aktualizované frazeologismy a nelexikalizované fráze jejichž příkladem jsou např. *člověk člověku člověkem* (1,55 nemá již potenciál porušit informativnost /0,00/), *pojistka na taktiku* (0,00) nebo *grilování komisařů* (0,00). Dále sem patří pojmenování autorská (tzv. vlastní poetismy), jež vykazují okazionální charakter, ale jsou vytvořena a využívána pouze v rámci konkrétního díla („*pábitelé*“ – B. Hrabal).^{117 118}

Druhou skupinou jsou neologismy v užším slova smyslu, tzv. vlastní neologismy, kam patří „*jednotky motivované racionální technologickou a společenskou pojmenovací potřebou mající potenciál stát se systémovou jednotkou*.“¹¹⁹ P. Hauser ve své monografii z roku 1980 uvádí, že nedávno objevená slova související s dobýváním vesmíru typu *kosmonaut*, *vesmírná loď* nebo *orbitální stanice* již nemají příznak novosti a stali se běžně využívanými lexémy.¹²⁰

V případě rozhodování o neologismech vlastních majících potenciál porušit informační kvalitu nemusí být určující formální znak novosti, který je dán četností výskytu, „*musí být zohledněna specifická kritéria*.“¹²¹ U slohotvorných neologismů je potřeba sledovat formant (morfém nesoucí spojitost se slohotvorným základem)¹²² a základové (kořenné) slovo. Je-li základové slovo plně lexikalizované, nepovažujeme neologismus za lexikální jednotku s potenciálem

¹¹⁵ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 65

¹¹⁶ Jílek 2005, s. 21

¹¹⁷ Jílek 2005, s. 21

¹¹⁸ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 66

¹¹⁹ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 66

¹²⁰ Hauser 1980, s. 43

¹²¹ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 66

¹²² Hauser 1980, s. 104

porušovat informační kvalitu. U neologických zkratk zjišťujeme, zdali jsou v daném kontextu vysvětlené.¹²³

Derivační neologismy nemají potenciál porušit aspekt informativnosti, pokud mají četnost vyšší než 1,5 a zdali v případě četnosti nižší než 1,5 včetně „*formanty nemají internacionální charakter, kořenná, základová slova jsou současně plně lexikalizovaná a nemají charakter do české slovní zásoby nezačleněných či ne zcela začleněných internacionalismů, případně nenáleží k lexiku s omezeným výskytem, tedy ke slovům knižním, termínům, lexiku s územním či sociálním příznakem, o čemž rozhoduje četnost výskytu.*“¹²⁴ Příkladem derivační neologismů s potenciálem porušit informativnost jsou *antilidovec* (0,00) nebo *exposlanec* (1,31 /0,46).

Neologická kompozita nemají potenciál porušit informační kvalitu, jestli je jejich četnost vyšší než 1,5. Pokud je četnost kompozita nižší než 1,5, ale všechny komponenty, z nichž je neologismus tvořený mají četnost vyšší než 1,5, neporušují aspekt informativnosti.¹²⁵ Příkladem kompozit, jež nemají potenciál porušit informační kvalitu, jsou např. *cyklotrasa* (6,64 /4,03/), *videozáznam* (4,45 /2,20/). Neologická kompozita mající potenciál porušit informační kvalitu jsou např. *cyklocomputer* (0,03 /0,01/) nebo *ekoaktivista* (0,09 /0,00/).

Neologické zkratky nemají potenciál porušit aspekt informativností, pokud je uvedeno původní souslovné pojmenování v bezprostředním kontextu a není-li tomu tak, musí neologická zkratka mít vyšší četnost než 1,5 (viz dále 4.4.Zkratky, zkrácená a zkratková slova). Neologická zkratková a zkrácená slova nemají potenciál porušit aspekt informativnosti, je-li jejich četnost vyšší než 1,5. V případě derivovaných neologická zkratková a zkrácená slova ještě navíc musí být dodržena podmínka, kdy „*formanty nemají internacionální charakter a současně kritérium četnosti výskytu vyšší než 1,5 splňuje kořenné, základové slovo (analogicky jako*

¹²³ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 66

¹²⁴ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 67

¹²⁵ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 67

u derivačních neologismů)¹²⁶ Zkratky, které mohou mít potenciál porušit informační kvalitu jsou např. *NERV* (0,68 /0,50, ve významu *Národní ekonomická rada vlády*); příkladem neologických zkrácených a zkratkových slov je např. *simka* (0,13 /0,01) nebo *topka* (0,88 /0,001).

Neologismy souslovné mají potenciál porušit aspekt informativnosti, zdali je četnost jejich výskyt nižší 1,5 včetně a pokud není vysvětlen jejich význam ve velmi těsné blízkosti. Aspekt informativnosti mohou porušit *zelená nafta* (0,73 /0,00), *záchranný fond* (0,52 /0,02), *LTE síť* (0,20 /0,00) či *digitální multiplex* (0,07).

Příklad: Dolanský (25. 1. 2021) – „No a, řekněme, část **opatrných zemí** [(0,00)] dnes na tom samotném jednání se obávala, že...“

4.2. Lexikum se stylovým příznakem

4.2.1. KNIŽNÍM PŘÍZNAKEM A POETISMY

„Pouze omezený okruh uživatelů jazyka má ve své verbální kompetenci obsažené lexikální jednotky knižní.“¹²⁷ Podobně jako u jiných vrstev jazyka, dochází k přechodu mezi lexikem knižním a neutrálním.¹²⁸

Kromě výše zmíněných archaismů (mnohá knižní slova nesou i časovou charakteristiku)¹²⁹ sem řadíme exkluzivní pojmenování internacionálního původu, internacionální kulturní fráze a jejich kalky a původní poetismy.

Jako součást knižního lexika považujeme rovněž původní poetismy, tedy „pojmenování, která se lexikalizovala, přešla do širšího povědomí uživatelů jazyka, a tedy i užívání, čímž u nichž zanikla současně původní vazba na literární dílo či na

¹²⁶ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 67

¹²⁷ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 69

¹²⁸ Jílek 2005, s. 15

¹²⁹ Jílek 2005, s. 14

*jeho autora, intertextualita, došlo ke ztrátě původního stylového konotačního sému poetického (estetického).*¹³⁰ Důkazem může být lexikalizování a zachycení těchto poetismů ve slovnících spisovného jazyka. *„Původní poetismy, jež jsou užívány v omezené míře, mají buď charakter exkluzivních pojmenování bez časového příznaku, anebo jsou pocíťovány jako archaické.*¹³¹

O porušování informativnosti archaismy jsme psali již výše. U internacionalismů může být (kromě nízké četnosti užívání) problematický i cizí původ lexika, v případě knižních frází, *„jež mají intertextuální charakter, pak neznalost odpovídajícího kontextu.*¹³²

V. Jílek uvádí, že *„v jazykové praxi je možné slova knižní identifikovat, srovnáme-li dané slovo se synonymem, o němž víme, že je neutrální, např. pravit – říct, otázat se – zeptat se.*¹³³ My budeme knižní jednotky identifikovat pomocí slovníků a jestli mají potenciál porušit informační kvalitu zjistíme dle kritéria výskytu nižší než 1,5 včetně. Také poetismy identifikujeme pomocí slovníků (uváděny jako básnické výrazy) a jelikož slovníky neobsahují všechny poetismy, identifikujeme je pomocí systémové charakteristiky stejně jako autorské, okřídlené, intelektualizační jednotky.

V. Jílek ještě upozorňuje na situaci, kdy *„potenciál porušit informativnost přisuzujeme i těm jednotkám, které mají výskyt vyšší než 1,5 včetně, například knižní internacionální lexikální jednotce ‚de facto‘ (3,36, v neterminologickém významu ‚ve skutečnosti‘, v SSJČ bez stylové charakteristiky).*¹³⁴

Příkladem exkluzivního internacionálního pojmenování může například být i deziluze (0,93 /0,42, v SSJČ bez stylové charakteristiky/), mystický (2,93; tudíž již nemá potenciál porušit informativnost /1,28, v SSJČ bez stylové charakteristiky/), de iure (0,31 /0,15, v neterminologickém významu podle práva, v SSJČ bez stylové

¹³⁰ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 90

¹³¹ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 90

¹³² Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 70

¹³³ Jílek 2005, s. 14

charakteristiky/), konsekvence (0,29 /0,10, v SSJČ označeno jako knižní/), konsensus (1,24 /0,33, v SSJČ označeno jako knižní/). Příklady knižních frází jsou *cui bono* (0,06 /0,04/), *království za koně* (0,03 /0,02/). Příklad knižního kalku *spěchej pomalu* (0,08 /0,01/) z původního latinského výrazu *festina lente* (0,01) nebo *Hannibal ante portas* (0,00), z původního *Hannibal je před branami* (0,00).¹³⁴

Jako příklad užívaných (avšak i přesto nepříliš frekventovaných) poetismů uvedeme pojmenování *čarokrásný* (0,27 /0,11, v SSJČ označeno jako knižní/), *luna* (2,97; tzn. dnes bez potenciálu porušit informativnost /1,00, bez proprií, v SSJČ označeno jako poetismus/), *rov* (0,34 /0,05, v SSJČ označeno jako knižní/).¹³⁵

Poznámka: Knižní lexikum jsme spojili do jedné kategorie s poetismy, jelikož slovníky mnohdy kategorie v praxi nerozlišují nebo je označují naopak. Např. slovo *luna* je v SSČ označeno jako knižní i básnické a v SSJČ pouze jako básnické. Pro naše potřeby není třeba v analýze mezi knižními výrazy a poetismy dělat rozdíly.

Příklad: Borek (11. 4. 2022) – „A že nemusíme mluvit pouze v poetických termínech, **patetických** termínech.“ (Knižní charakteristika dle SSČ a SSJČ)

4.2.2. PUBLICISMY

Publicismy nejsou příznakové ve stylové oblasti publicistické v užším slova smysl, ovšem ve zpravodajství mohou mít potenciál porušit informační kvalitu.¹³⁶ V. Jílek o nich píše, že se „*pohybují na ose aktualizace–schematizace a vznikají jako okazionální neotřelá, aktualizací pojmenování.*“¹³⁷ Akceptují-li je však uživatelé jazyka, vejdou do širšího užívání a nezřídka s vysokou četností využití.¹³⁸

¹³⁴ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 70

¹³⁵ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 70

¹³⁶ Jílek 2005, s. 18

¹³⁷ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 92

¹³⁸ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 92

Chápání publicismů není zcela jednotné. Řadíme sem „jednoslovná pojmenování s posunutým, přeneseným významem, jednotky vzniklé na základě slovotvorných obměn formantů, frazeologismy a ne zcela lexikalizované fráze, pro něž je typický výskyt v publicistické oblasti, zatímco v dalších oblastech se nevyskytují, případně je jejich výskyt nižší než v oblasti publicistické.“¹³⁹

„Terminologické jednotky [...], jednoslovné i souslovné, jsou-li užitě v terminologickém významu a v odpovídajícím kontextu, za publicismy považovat nelze, jejich stylová charakteristika zůstává i v publicistickém užití odborná.“¹⁴⁰ Proto nejsou výrazově nápadné (viz 4.2.3. Termíny).

„V případě víceslovných pojmenování za publicismus nepovažujeme sousloví, byť by byla v publicistické produkci sebevíce frekventovaná. Sousloví slouží výhradně k přímému, přesnému označení skutečnosti, nejedná se ze synchronního pohledu o pojmenování přenesená, často mají odbornou stylovou konotaci či jde o jednotky determinologizované.“¹⁴¹ Např. to může být víceslovné pojmenování *stimulace soukromého podnikání*, které V. Jílek na rozdíl od E. Minářové nepovažuje za publicismus.¹⁴²

Specifické místo zaujímají frazeologismy a fráze. Chceme-li rozhodnout, zdali patří k publicistické vrstvě, provedeme komparaci výskytu v publicistických a ostatních textech. Mimoto nemůžeme mluvit obecně o frazeologismech, ačkoliv mnohé z nich frazeologismy opravdu jsou. Ve zbylých případech mluvíme o ne úplně lexikalizovaných frázích¹⁴³, jež „vznikly v publicistické sféře jako okazionální víceslovná pojmenování s frazeologizovaným jedním členem (na bázi metafory či metonymie).“¹⁴⁴

¹³⁹ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 98

¹⁴⁰ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 93

¹⁴¹ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 95

¹⁴² Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 95

¹⁴³ Rozdíl mezi frazeologismem, a ne zcela lexikalizovanou frází viz Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 95-97

¹⁴⁴ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 95

Zvláštní skupinou publicistických frází jsou otřepané fráze, mnohdy vnímané negativně (mají negativní konotační sém), tzv. klišé, např. *tečka za (něčím)*, *drtivá porážka*, *palčivé otázky* a *plodná diskuse*.^{145 146}

Při identifikaci potenciálu porušení informační kvality publicismů je potřeba kombinovat kritérium četnosti výskytu a kritérium sémantického posunu.¹⁴⁷ K zjištění, zdali se jedná o jednoslovné publicismy budeme používat slovníky. „*U polysémních jednotek je nezbytné vždy ověřit reálné kontextové zapojení, tedy zda je realizován invariantní význam, nebo význam či významy variantní. Totéž se týká frazeologismů a ne zcela lexikalizovaných frází, pokud mají více než jeden pojmový význam.*“¹⁴⁸ Při identifikaci nových publicismů budeme využívat výrazové nápadnosti ve zpravodajství. Klišé je také výrazově nápadné kvůli svému negativně vnímanému charakteru.¹⁴⁹

Příklad: Šmíd (16. 6. 2021) – „...ačkoliv Rusko můžeme jen těžko považovat za **supervelmoc** [(0,88)].“ (Publicismus dle ASCS)

4.2.3. TERMÍNY

Termíny a terminologické (souslovné) spojení (pro zkrácení dále jen *termíny*) náleží především do odborné stylové vrstvy. Termíny často přecházejí z odborné oblasti do publicistické (v širším slova smyslu) přes oblast popularizační.¹⁵⁰ Ačkoliv termíny podléhají přesnému definičnímu vymezení, mohou ztratit svůj prvotní úzce vymezený význam.^{151 152} Při využití termínu je proto třeba dbát na jednoznačnost.¹⁵³

¹⁴⁵ Jílek, Bednařiková a kol. 2015, s. 98

¹⁴⁶ Minářová 2011, s. 221

¹⁴⁷ Jílek, Bednařiková a kol. 2015, s. 92-93

¹⁴⁸ Jílek, Bednařiková a kol. 2015, s. 98

¹⁴⁹ Jílek, Bednařiková a kol. 2015, s. 98

¹⁵⁰ Jílek 2005, s. 15

¹⁵¹ Jílek, Bednařiková a kol. 2015, s. 70

¹⁵² Jílek 2005, s. 15

¹⁵³ Hauer 1980, s. 33

Termíny se také stávají tzv. módními slovy, např. *optimální, stimul, sféra*.¹⁵⁴

Do lexika termínů řadíme i pojmenování neterminologických, která však z termínů vznikla, pouze jen pod podmínkou, že jejich význam je stejný jako původní terminologické jednotky.¹⁵⁵

Zdali je lexikální jednotka termínem zjistíme ve slovníku. Termíny ve zpravodajském sdělení porušují informační nejsou-li v bezprostředním kontextu vymezeny. Není-li termín vysvětlen, o potenciálním porušení zásad informační kvality rozhoduje jejich četnost výskytu (tj. menší než 1,5 včetně).¹⁵⁶

Existují i termíny, které nemají potenciál porušit informační kvalitu ani tehdy, není-li jejich význam vymezen v bezprostředním kontextu. V. Jílek uvádí např. *infekce* (16,26; /5,95/), *inflace* (22,65; /9,18/), *krevní tlak* (6,59; /2,35/), *tuberkulóza* (3,43; /1,75/), *žloutenka* (5,63; /4,14/). Porušit informační kvalitu podle V. Jílka ovšem naopak mohou, nejsou-li bezprostředně vymezena, např. *černý kašel* (0,8; /0,51/), *deflace* (1,04; /0,31/), *asteroid* (1,73; dnes již tedy potenciál porušit informační kvalitu nemá, /0,73/)¹⁵⁷

Příklad: Dolanský (11. 3. 2021) – „...tedy případ, který se objevil v Rakousku, což je tedy **šarže** [(1,37)], která se kromě Rakouska objevila také v dalších státech jako je třeba Dánsko, Lucembursku, Francie a tak dále.“ (ve významu *dávka, množství látky vyráběné najednou* má odborný příznak dle ACSC a SSSJČ)

4.3. Lexikum s územním a sociálním příznakem

Lexikum s územním a sociálním příznakem nese i hovorový příznak, ovšem k identifikaci porušení informační kvality nemůžeme využít přítomnost hovorového

¹⁵⁴ Jílek 2005, s. 15

¹⁵⁵ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 71

¹⁵⁶ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 71

¹⁵⁷ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 71

sému. Je tomu tak ze dvou důvodů. „Prvním důvodem je, že konotační stylový sém hovorový mají rovněž lexikální jednotky náležející k hovorové češtině, tedy lexikum považované za spisovné v mluvené formě jazyka, které je užíváno bez územního či sociálního omezení.“¹⁵⁸ Příkladem jsou časem zespisovněné *dodávka* (ve významu dodávkové auto v SSJČ neuvedeno, v SSČ označeno jako hovorové), *mobil* (v SSJČ neuvedeno, v SSČ uvedeno bez hovorové charakteristiky), *obývánk* (v SSJČ, SSČ označeno jako hovorové), *panelák* (v SSJČ označeno jako obecně české, v SSČ označeno jako hovorové).¹⁵⁹

Druhým důvodem je překročení obecné češtiny hranice interdialektu. Tudiž „za obecně české jsou považovány veškeré nespisovné jazykové prostředky uzualně užívané na celém jazykovém území.“¹⁶⁰

Potenciál porušit informační kvalitu mají všechny jednotky s územním a sociálním příznakem bez ohledu na četnost. Identifikovat je budeme pomocí slovníků.

4.3.1. LEXIKUM S ÚZEMNÍM PŘÍZNAKEM

Do lexika s územním příznakem, jež má potenciál porušit informační kvalitu, řadíme dialektismy a regionalismy.

Dialektismy (slova nářeční) užívají účastníci komunikace pouze na jednom konkrétním území, ostatním příslušníkům z jiných oblastí zůstávají nesrozumitelné. Kromě běžné mluvy, a i v té se mluví se dialektismy používají zřídka, se dnes využívají velmi ojediněle. Příkladem mohou být slova *mrskut* (pomlázka), *erteple*, *zemáky*, *šufánek*.^{161 162}

¹⁵⁸ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 72

¹⁵⁹ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 72

¹⁶⁰ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 72

¹⁶¹ Hauser 1980, s. 22

¹⁶² Jílek 2005, s. 10

Slova, jež překročila hranice jednoho nářečí, se nazývají regionalismy (slova oblastní). Na ostatních oblastí se pak využívají jejich spisovné varianty. Slova omezená jen na území Moravy, tzv. moravismy, jsou například *pletýnka* (houska), *slípka* (slepice), *rež* (žito) nebo sloveso *sdělat* (sundat). Mezi čechismy zařazujeme např. *špitat* (šeptat), *umolousaný* (ušpiněný). P. Hauser vymezuje i kategorii sémantických oblastních slov, které se v daných oblastní používají v jiných významech. Jde o sémantické moravismy *sifon* (sodovka), *sodovka* (limonáda) a sémantické čechismy *víno* (hrozen) nebo *přijít dlouho* (přijít pozdě).^{163 164}

Potenciál porušit zásady informační kvalitu mají kromě dialektismu a nespisovných regionalismů i spisovné regionalismy, kterými je např. výše zmíněná *pletýnka* nebo výrazy *dědina* (vesnice), *stolař* (truhlář), *vlézt se* (vejít se), *zavazet* (překážet) ad.

Jak jsme naznačili výše, lexikální jednotky patřící k obecné češtině nemají nutně potenciál porušit aspekt informativnosti, jelikož obecnou češtinu již nechápeme jako interdialekt.¹⁶⁵

4.3.2. LEXIKUM SE SOCIÁLNÍM PŘÍZNAKEM

V lexikální vrstvě se sociální příznakem vyčleňujeme tři druhy lexikálních jednotek. Slangismy zájmové (neboli slangismy v užším slova smyslu) jsou typické pro projevy v zájmových skupinách; jsou motivované nikoliv věcnou „pojmenovací potřebou, ale zvláštním, zpravidla citovým vztahem k jevům skutečnosti, úsilím o stále nové pojmenování jevů, které již své označení mají, touhou členů společenství vyjadřovat se stále nově a vtipně“.¹⁶⁶ Jsou jimi např. studentské slangy (*filda*, *koule*, *stípko*, *být taseňý*) nebo slangová slovní zásoba sportovců (*malé-velké vápno*, *svatyně*, *silničář*)¹⁶⁷

¹⁶³ Hauser 1980, s. 21-22

¹⁶⁴ Jílek 2005, s. 10

¹⁶⁵ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 72

¹⁶⁶ Jílek 2005, s. 11

¹⁶⁷ Jílek 2005, s. 11

Slangismy profesní, tzv. professionalism, obsahují i nespisovnou odbornou terminologii a jejich vznik je dán potřebou specifické komunikace uvnitř profesních skupin, významná je skupina lexikálních jednotek s internacionálním příznakem, např. němčina v hornictví (*cimra, šár, šóla, šichta*) či angličtina ve výpočetní technice (*grabovat, krekovat, surfovat* po internetu).¹⁶⁸

Třetí skupina, jejíž smyslem je znesnadnit komunikaci ostatních účastníků komunikace, se nazývá argot.¹⁶⁹ P. Hauser označuje argotismy za mluvu společenské spodiny vykazující velké množství synonym (kvůli stále potřebné obměně lexikálních jednotek jakožto prostředek pro zamezení odhalení obsahu komunikace) a jako příklady uvádí např. slova českého původu: *káča* (pokladna), *prachy* (peníze), *stříkačka* (pistole); nebo výrazy internacionální např. z židovského západogermánského jazyka jidiš *gauner, šoufl, šlamastika, melouch*, argotismy pocházející z cikánštiny *čór* (zloděj), *lóvyllove* (peníze). Uživatelé českého argotu čerpali i z argotické lexika jiných jazyků, např. z německé argotické mluvy Rotwelsch slova *fachat* (pracovat), *loch* (vězení) nebo *být švorc* (bez peněz)¹⁷⁰

Bez nutnosti ověřovat četnost výskytu v ČNK, přisuzujeme potenciál porušit informační kvalitu všem lexikálním jednotkám mající sociální příznak.¹⁷¹

Příklad: Šmíd (16. 6. 2021) – „...a na jeho **tiskovku** [se] teď stále čeká.“
(ve významu *tisková konference* označeno jako novinářský slang v SSJČ)

4.4. Zkratky, zkrácená a zkratková slova

Zkratky nejsou příliš frekventovaným typ lexikálních jednotek v mluveném projevu. Při používání zkratk, zkrácených a zkratkových slov je třeba v bezprostředním kontextu uvést pojmenování, z něhož zkratka vznikla. Není-li tomu tak, mají potenciál porušit aspekt informativnosti. Při prvním použití je

¹⁶⁸ Jílek 2005, s. 10-11

¹⁶⁹ Jílek 2005, s. 12

¹⁷⁰ Hauser 1980, s. 27-28

¹⁷¹ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 72

v žurnalistické praxi prvně pojmenování zmíněno v celé původní verzi a se zkratkou v závorce (v písemné podobě publicistického či zpravodajského sdělení), nadále se v rámci daného zpravodajského sdělení využívá jen zkratky.¹⁷²

U zavedených všeobecně známých zkratk jako např. u předních českých politických stran, pro ilustraci uvedme *ODS* (198,55) *ČSSD* (160,58) nebo institucí celospolečenského významu, např. *ČNB* (17,84), není třeba uvádět původní celý název, jelikož splňují kritérium četnosti výskytu vyšší než 1,5 včetně.¹⁷³

Příklad: Šmíd (5. 1. 2022) – „...tak nebude moci do restaurací, do kaváren, nebude moci do vlaků, **TGV** [(0,37)], do divadel nebo kin.“ (zkratka z původního francouzského označení *Train à Grande Vitesse* pro vysokorychlostní vlaky francouzských státních drah SNCF)

4.5. Lexikalizovaná sousloví a lexikalizované frazeologismy a idiomy

Frazeologismy charakterizujeme jako víceslovná pojmenování ustálená s přeneseným (obrazným) významem (např. *dělat si šašky*, *husí kůže*, *krev a mléko*).^{174 175}

Lexikalizovaná sousloví a lexikalizované frazeologismy se používají především v mluveném jazyce a často v publicistice v širším slova smyslu (tzn. včetně zpravodajské oblasti).¹⁷⁶ Ovšem pokud neobsahují knižní, odborný, územní či sociální příznak nebo neobsahují-li internacionální komponent, nemůžeme o nich hovořit jako o lexikálních jednotkách mající potenciál porušit informační kvalitu. Ovšem obsahuje-li sousloví některý z výše příznaků nebo komponent internacionálního původu, rozhodují kritéria uvedená v odpovídajících úsecích (viz

¹⁷² Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 72-73

¹⁷³ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 73

¹⁷⁴ Jílek 2005, s. 73

¹⁷⁵ Srov. Čermák 2007, s. 13

¹⁷⁶ Jílek 2005, s. 73

výše jednotlivé podkapitoly lexika s potenciál porušit informativnost). Ovšem má-li rozhodovací roli četnost výskytu, musíme vycházet ze sousloví jako celku, nikoliv pouze z jednotlivých komponentů.¹⁷⁷

Pojmenování idiomatická obsahují na rozdíl od frazeologismů tzv. monokolokabilní prvky nevyskytující se mimo tato spojení (v následujících příkladech označeny tučně a nepoužívané v běžné slovní zásobě, např. *myši mají **pré**, na jedno **brdo**, pozdě **bycha** honit*).¹⁷⁸ Idiomy porušují informační kvalitu vždy. Identifikujeme je dle systémové charakteristiky.

4.6. Porušení informativnosti v důsledku chybné volby lexikální

Původce mediálního sdělení se může dopustit prosté chyby z věcné či sémantické neznalosti (viz 3.1.4. Nepřesnost v důsledku chybné volby lexikální jednotky, Aspekt pravdivosti). V. Jílek uvádí například použití *díky* místo *kvůli*¹⁷⁹ nebo J. Bartošek ukazuje porušení informativnosti v důsledku chybné volby lexikální na příkladě *...obviněný napadl policisty nejprve slovně a pak verbálně a demonstranti přišli až k mostu Svatého Čecha*, na rozdíl od most Svatopluka Čecha.¹⁸⁰

¹⁷⁷ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 73-74

¹⁷⁸ Jílek 2005, s 75

¹⁷⁹ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 74

¹⁸⁰ Bartošek 2001, s. 18

5. Aspekt neutrality

Na rozdíl od aspektu pravdivosti a informativnosti, které patří do faktoru faktičnosti, řadí Jörgen Westerståhl aspekt neutrality do faktoru nestrannosti.¹⁸¹

Do aspektu neutrality zařazujeme aktualizační jednotky (expresivní i neexpresivní), jež jsou výrazově nápadné. Aktualizační neexpresivní jazykové jednotky mají potenciál porušit zásady informační kvality kvůli svému nežádoucímu příznaku ve zpravodajské oblasti.¹⁸²

Do jazykových prostředků porušujících aspekt neutrality spadají i pojmenování, kterým jsme se věnovali u prostředků porušujících aspekt informativnosti (viz výše 4. Aspekt informativnosti), proto je nebudeme nadále opakovaně vymezovat ani opakovaně uvádět příklady z analyzovaného vzorku. Jedná se o lexikální jednotky se stylovým příznakem (poetismy, knižní lexikum, publicimy; naopak se budeme věnovat hovorovému lexiku), s časovým a sociálním příznakem a lexikum s příznakem časovým (archaismy, historismy a neologismy).

5.1. Expresivní lexikální jednotky

*„Většina lexikálních jednotek v lexikální zásobě slouží pouze k základnímu pojmenování reality, jejich význam je tedy nociónální.“*¹⁸³ P. Hauser uvádí srovnání expresivních a nociónálních výrazů na příkladech *spát* a *spinkat*. U obou je stejný význam, ovšem druhé zmíněné nese navíc citový příznak (expresivitu).¹⁸⁴ F. Čermák přisuzuje expresivnímu lexiku dominantní hodnotící charakter a označuje jako důsledek specifických formálních, sémantických či funkčních poměrů.¹⁸⁵

¹⁸¹ Jílek 2009, s. 58-60

¹⁸² Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 86

¹⁸³ Jílek 2005, s. 23

¹⁸⁴ Hauser 1908, s. 48

¹⁸⁵ Filipec, Čermák 1985, s. 198

Při užití expresivního lexika může uživatel sledovat potřebu (sebe)vyjádření emočního stavu a uvolnění vnitřní emocionality, může vědomě a racionálně sledovat jinou funkci (zejména pak konativní) kvůli aktivizaci recipienta sdělení. Příjemce ovšem nemusí vůbec zaznamenat, že je pomocí expresiv ovlivňován, proto mají expresivní jednotky ve zpravodajství (kde je žádoucí přítomnost pouze funkce informativní) potenciál porušit zásady informační kvality.¹⁸⁶

Expresivní lexikální jednotky mají ve zpravodajství vždy potenciál porušit informační kvalitu. Pomocí slovníků identifikujeme inherentní jednotky lexikálně sémantické (kormě onomatopoií) a inherentní hlásková expresiva a expresiva adherentní. Systémovou charakteristikou identifikujeme inherentní slovtvorné expresivní jednotky, onomatopoiia a kontextová expresiva.

U expresiv rozlišujeme citový příznak pozitivní a záporný. P. Hauser ovšem dodává, že některých expresiv citový příznak nelze plně rozlišit.¹⁸⁷ Citový příznak pozitivní mají důvěrná, familiární slova (*čumáček, miláček, pejsánek, zlatíčko*) a laudativa (tzv. lichotná slova, např. *chlapák*); domácká slova (*máma, táta, brácha, strejda* nebo jejich mazlivé varianty *tatiček, taťulka, taťulda; maminka, mamulka, mamča; bráška, brášínek; strýčínek, strejdánek* aj.), hypokoristika (neboli domácké varianty a obměny jmen, např. *Alena – Alenka, Ala, Alča, ...; František – Franta, Fanda, Fanánek* aj.); dětská slova (užívaná v komunikaci mezi dětmi a dospělými uživateli jazyka, např. *bumbat, hafhaf, hajat, kakat, lulat, paci paci pacičky* aj.); a eufemismy (tj. opisná pojmenování nahrazující nepříjemné skutečnosti, např. *být opilý – být v náladě, mít v hlavě; zemřít – zesnout, odejít na věčnost, opustit tento svět* nebo *slepý – nevidomý, zrakově postižený*).¹⁸⁸

Naopak citový příznak záporný mají hanlivá, pejorativní slova (např. *byrokrat* coby označení pro úředníka, který vytváří umělé překážky a nesmyslně či záměrně prodlužuje úřední akt; dále pak V. Jílek uvádí pojmenování *haluzna, slaboch, herka, tunelář* nebo označení *ostrostřelec* pro myslivce, který bez

¹⁸⁶ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 78

¹⁸⁷ Hauser 1980, s. 50

¹⁸⁸ Jílek 2005, s. 26-27

rozmyslu střílí na vše, co se hýbe); zhrubělá slova (vzbuzující odpor či pohoršení, např. *chlastat, chlemtat, pindat, tlama, žrát*); dále pak vulgární slova (prostředky hrubého, nespolečenského vyjadřování mezi než patří tzv. sprostá slova, např. *hajzl, chcípnout, chcát, prase, blít*) a v poslední řadě dysfemismy (jež jsou opakem eufemismů a při jejich použití je snaha záměrně zdůraznit nepříjemnou a společensky nevhodnou skutečnost nebo zveličovat v negativním slova smyslu, např. homosexuál – buzerant, teplouš; slepý – slepoň; být starý – motat se nad hrobem; zemřít – zdechnout, chcípnout, žrát drn).¹⁸⁹

V. Jílek vymezuje tři druhy expresivních jednotek: inherentní, adherentní kontextová, jež má specifický charakter a nesouvisí s lexikálním významem, ale s jejím využitím.¹⁹⁰¹⁹¹

5.1.1. INHERENTNÍ EXPRESIVITA

Jako první typ expresivního lexika V. Jílek uvádí inherentní expresivitu a vysvětluje, že je vnitřně spjatá s danou lexikální jednotkou. „*Vyplývá (bez kontextového zapojení) z hláskové či slovtvorné utvářenosti, či lexikálního významu, čemuž odpovídá členění na expresivitu hláskovou, slovtvornou a lexikálně sémantickou.*“¹⁹²

Expresivita hlásková se projevuje „*zpravidla tím, že sestává z takových hláskových spojení, která nejsou běžná ve slovech neexpresivních.*“¹⁹³ Vznikají např. spojení palatálních konsonantů (předopatrové souhlásky) *t', d', ň, j* s vokály zadní řady, zejména se zavřenou zadní zaokrouhlenou samohláskou, tj. české *u*, v příkladových slovech *hňup, kňučet, ňouma, t'ulpas, čučet, čumět*. Také hláska *ch* v konkrétních skupinách tvoří expresivní příznak, např. *chlemtat, chumlat* nebo *chrchlat*.¹⁹⁴ Za expresivní také považuje koncovku *-i* (analogicky – *áci*) na místo *-e*

¹⁸⁹ Jílek 2005, s. 27-28

¹⁹⁰ Jílek 2005, s. 23-26

¹⁹¹ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 77

¹⁹² Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 78

¹⁹³ Hauser 1980, s. 49

¹⁹⁴ Hauser 1980, s. 49

v plurálu nominativu, např. *demokraté* a *demokrati*, *Pražané* a *Pražáci* nebo *Židé* a *Židi*.

Do kategorie slohotvorných expresiv zahrnujeme slova zdrobnělá (neboli deminutiva, např. *dvířka*, *nožka*, *okénko*, *zadeček*, *židlička*), zveličená (tzv. augmentativa, např. *kapřísko*), lexikální jednotky zesilující či zjemňující původní vlastnosti (*mladičký*, *uzoučký*; *dlouhatánský*, *velikánský*), názvy nositelů vlastností vyznačujících se nápadným znakem (*nosáč*, *žrout*, *slaboch*, *mlad'och*, *štěkna*, *fešanda*, *mrňous*), názvy osob se zápornou předponou (*nestyda*, *nenasyta*) a vyčleňujeme ještě také specifické pojmenování, u nichž expresivní příznak zesilují cizí předpony (často jsou v odborné literatuře spojovány s augmentativy, např. *arcipitomec*, *arcidarebák*; *ercblb*, *ercničema*; *obrblb*, *obrlump*).¹⁹⁵

Třetí podskupinou inherentních expresiv jsou expresiva lexikálně sémantická, jež jsou „spjata se základním významem slova, který sám označuje věci vyvolávající citové hodnocení.“¹⁹⁶ Patří sem lexikální jednotky, jejichž expresivita spočívá přímo ve významu (*blbý*, *hrabivý*, *pitomý*); citoslovce vyjadřující emoce (au, ach, br, fuj) a vůli (*hle*, *na*, *hybaj*). V poslední řadě se jedná o onomatopoeia (*brnk*, *frrr*, *haf*, *kokodák*, *píp*, *vrrr*) jednotky od nich odvozená (*brnkat*, *bručet*, *frčet*, *frkat*, *hýkat*, *kdákat*, *mňoukat*, *vrčet*).¹⁹⁷

Inherentní expresiva lexikálně sémantická (vyjma onomatopoeií) a expresiva slohotvorná identifikujeme ve slovnících. Systémovou charakteristikou identifikujeme hláskové expresivní jednotky a onomatopoeia. Potenciál porušit mají všechny inherentní expresivní jednotky.

Příklad: Černožský (14. 3. 2022) – „...Mluví v podstatě **byrokratickou** řečí.“ (adjektivum od substantiv byrokracie a byrokrat obsahující podle SSČJ a ASCS hanlivou konotaci ve významu *člověk*, *zvl. úředník*, *postupující nepružně*, *formalisticky*)

¹⁹⁵ Jílek 2005, s. 24

¹⁹⁶ Hauser 1980, s. 49

¹⁹⁷ Jílek 2005, s. 24

5.1.2. ADHERENTNÍ EXPRESIVITA

„Adherentní expresivita se týká variantních významů polysémních jednotek. Založena je na přenosu pojmenování na jinou označovanou skutečnost, denotát, přičemž invariantní význam je neexpresivní, expresivní konotační sém obsahuje až význam variantní. Navíc platí, že expresivní konotace tvoří stabilizovanou součást významu lexikální jednotky, je lexikalizovaná.“¹⁹⁸

Jako příklad uvádí V. Jílek slovo *inteligent*. V původním významu se pojmenování používá pro člověka inteligentního pro člověk s (vyšším) vzděláním (podle ASCS, SSČ i SSJČ). V adherentně expresivním významu se slovo *inteligent* ovšem používá jako opozitum, tedy ve významu *hlupák* používáno ironicky, jako nadávka nebo coby negativní hodnocení. Dalším příkladem může být *vůl*, v původním významu se jedná o vykastrovaného býka (SSČ). V přeneseném expresivním významu se používá ve významu *hlupák* (podle SSŠ i SSJČ zhrubělé slovo).¹⁹⁹

Adherentní expresiva identifikujeme dle slovníků, potenciál porušit informační kvalitu mají ve zpravodajství vždy.

„Za [adherentně] expresivní považujeme rovněž všechny intenzifikační (hyperbolizační) pojmenovací jednotky, a to bez ohledu na to, jsou-li, či nejsou jako expresivní označené ve slov.“²⁰⁰ Intenzifikační expresivní lexikum umožňuje „prezentovat označovanou skutečnost jako významnou, důležitou, zásadní, či naopak jako marginální, bezvýznamnou, nedůležitou.“²⁰¹ Určovat je budeme systémovou charakteristikou.

Příklad: Vostal (17. 4. 2021) – „Vzpomeňme na rok 2018, kdy se tady ve Windsoru odehrála **pohádková svatba** prince Harryho s vévodkyní Megan.“

¹⁹⁸ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 78

¹⁹⁹ Jílek 2005, s. 25

²⁰⁰ Jílek 2021, s. 14

²⁰¹ Jílek 2021, s. 17

5.1.3. KONTEXTOVÁ EXPRESIVITA

Kontextové expresivity může být použito, aby se dosáhlo zvláštního sémantického efektu, jímž může být např. ironie. Ve zpravodajství se ale jedná o příznakové jednotky a mají vždy potenciál porušit zásady informační kvality. V. Jílek uvádí příklad kontextové expresivity slovo *zbrojnoši v následující větě*: „*Na tiskovou konferenci přišel ministr vnitra se svými zbrojnoši...*“²⁰² A dodává, že v případě *zbrojnoše* se jedná o historismus, jeho nepříznačkovost je ovšem vázaná na odborné texty či krásnou (historickou) literaturu, avšak zde (v případě zpravodajské oblasti) může jít o ironii.²⁰³

Expresivní lexikum kontextové má potenciál porušit informační kvalitu vždy. Identifikujeme je systémovou charakteristikou.

5.2. Stylový příznak

5.2.1. HOVOROVÉ LEXIKUM

K hovorovému lexiku především nespisovné (vyjma spisovných regionalismů), patří jazykové prostředky útvary a poloútvary národního jazyka, řadíme sem pojmenování s územní charakteristikou, jimiž jsou dialektismy, spisovné regionalismy a regionalismy nespisovné (příklady viz výše 4. Aspekt informativnosti). K lexiku typickému pro území se obvykle řadí také obecná čeština. My však obecnou češtinu řadíme celonárodně uzuálně užívané nespisovné lexikum, jež ze synchronního pohledu neobsahuje územní a sociální příznak, nepovažujeme jej tedy se současným diskurzem za interdialekt (viz 4.3. Lexikum s územním a sociálním příznakem).²⁰⁴

²⁰² Jílek 2005, s. 25

²⁰³ Jílek 2005, s. 25

²⁰⁴ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 87

Druhá skupina poloutvarů národního jazyka je vymezena na základě sociálního a profesního využití. Jedná se o slangismy v širším slova smyslu a argotismy.²⁰⁵

Hovorové lexikum používáno mimo sociální či územní skupiny, obzvláště pak při využití ve zpravodajství, má potenciál působit výrazově nápadně, nepatřičně či dokonce směšně.²⁰⁶

K jejich identifikaci použijeme slovníky, potenciál porušit neutralitu mají ve zpravodajství vždy.

Příklad: Jonáš (21. 1. 2021) – „Spletitější a stále nedořešená je otázka **pendlerů**...“ (součást hovorového lexika podle ACSC, podle kterého pojmenování slouží k označení *českého pracovníka denně dojíždějícího za prací do Německa*)

5.2.2. POETISMY A KNIŽNÍ LEXIKUM

Poetismy i knižní lexikum mají v informační (zpravodajské) oblasti potenciál být výrazově nápadné.²⁰⁷

5.2.3. PUBLICISMY

Publicismy patří k dílčí vrstvě publicistické v užším slova smyslu a jejich využití mimo příslušnou sféru (zejména pak ve zpravodajství) může recipient (mas)mediálního sdělení pociťovat jako výrazově nápadné.²⁰⁸

5.3. Lexikum s časovým příznakem

„Z lexikálních jednotek s časovým příznakem mají potenciál porušit neutralitu archaismy zastarávající a zastaralé, okazionalizmy, vlastní neologismy

²⁰⁵ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 88

²⁰⁶ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 89

²⁰⁷ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 89-92

²⁰⁸ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 98

s nízkou četností výskytu, historismy užití mimo odpovídající kontext.“²⁰⁹ Potenciál porušit aspekt neutrality ve zpravodajství ovšem nemají terminologické neologismy, terminologické i neterminologické historismy, používá-li je podavatel zpravodajského sdělení v náležitém kontextu.²¹⁰

5.4. Lexikum s územním a sociálním příznakem

Viz 4.3. Lexikum s územním a sociálním příznakem

5.5. Zástupná pojmenování polysémní a frazeologická

V. Jílek uvádí, že zástupná pojmenování polysémní (podle P. Hausera také mnohovýznamová či mnohoznačná)²¹¹ a frazeologická mají „*potenciál aktivizovat příjemce, motivovat je k přečtení komunikátu, případně podpořit naplnění dalších konativních funkcí, než je ve zpravodajství předpokládaná funkce informativní.*“²¹² K označení skutečnosti mnohokrát dojdou oklikou přes jiné označení (nepřímo)²¹³ a zároveň působivě a vtipně.²¹⁴ Zástupných (nepřímých) pojmenování polysémních a frazeologických volí tvůrce komunikačního obsahu, aby vyplnil mezeru ve své slovní zásobě nebo aby (běžně označovanou) skutečnost označil nově a neotřele.²¹⁵

Zástupná polysémní pojmenování (metafory, metonymie a další tropů) se běžně rozdělují na dvě skupiny. Aktuální polysémní jednotky jsou okazionální a ne zcela lexikalizované a je pro ně typická neustálenost a otevřenost pojmového významu.²¹⁶ V. Jílek uvádí příklad šmejdi coby prodejce „*na organizovaných prodejních akcích spojených se zájezdem, jež jsou určeny především pro osoby*

²⁰⁹ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 99

²¹⁰ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 99

²¹¹ Hauser 1980, s. 70

²¹² Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 100

²¹³ Bečka 1992, s. 130

²¹⁴ Srpová 1998, s. 104

²¹⁵ Bečka 1992, s. 130

²¹⁶ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 100-102

*důchodového věku, na které je v jejich rámci vyvíjen hrubý nátlak.*²¹⁷ Dalším příkladem může být tunelovat, jež v přeneseném významu podle ASCS (uvedeno jako publicismus) znamená „*podvodnými finančními operacemi odčerpávat z podniku majetek, finanční prostředky, výnosná aktiva ap.*“²¹⁸

Druhou skupinou jsou polysémní uzuální, tedy (plně) lexikalizované pojmenování. „*Hovoříme tehdy, stane-li se původně aktuální lexikální jednotka ze synchronního hlediska plnohodnotnou součástí lexikálního systému, je zachycena v kodifikované podobě a významu v normativních příručkách, zejména synchronních slovnících spisovného jazyka.*“²¹⁹ Avšak ani fakt lexikalizace polysémní jednotky, nám jasně neříká, že jednotka nemá potenciál porušit aspekt neutrality.²²⁰ Výrazovou nápadnost můžeme identifikovat vyhledáním neutrálního synonymního, přímého označení, které se „*polysémní jednotkou shoduje v detonaci.*“²²¹ Příklady mohou být pojmenování metafory *hlava, krk, zub* nebo metonymie *západ*.²²²

Frazeologismy a idiomy využívají obraznosti, nepřesnosti, obecnosti²²³ a to je v rozporu s požadavky zpravodajské sféry, kterými jsou přímé, přesné a konkrétní označení²²⁴ (viz 4. Aspekt informativnosti).

Příklad: Obrovský (11. 10. 2021) – „Už v neděli večer se **hlava státu** omlouvala spoluobčanům za to, jaký dojem po sobě korupční aféra zanechala.“

²¹⁷ Jílek, Bednařiková a kol. 2015, s. 102

²¹⁸ Jílek, Bednařiková a kol. 2015, s. 102

²¹⁹ Jílek, Bednařiková a kol. 2015, s. 101

²²⁰ Jílek, Bednařiková a kol. 2015, s. 101

²²¹ Jílek, Bednařiková a kol. 2015, s. 103

²²² Jílek, Bednařiková a kol. 2015, s. 103

²²³ Srov. Čermák 2007, s. 13

²²⁴ Jílek, Bednařiková a kol. 2015, s. 104

6. Přehled jazykových lexikálních jednotek s potenciálem porušit zásady informační kvality

V následující tabulce přinášíme syntézu jednotlivých kategorií (typů) lexikálních jednotek z naší taxonomie, které mají potenciál porušit zásady informační kvality. Lexikální jednotky jsou seřazeny podle abecedy. Tabulka znázorňuje příslušnost lexikálních prostředků k aspektům informační kvality.

Tabulka 1 Přehled jazykových lexikálních jednotek s potenciálem porušit zásady informační kvality

Lexikální prostředky	Faktor faktičnosti		Faktor nestrannosti
	Pravdivost	Informativnost	Neutralita
Adherentní expresivita			X
Archaismy a historismy		X	X
Hodnocení v důsledku nenáležitěho užití lexikální jednotky	X		
Hodnotící expresiva	X		
Hodnotící charakter frazeologismů	X		
Hodnotící jednoslovné lexikální jednotky	X		
Hovorové lexikum			X
Inherentní expresivita			X
Knižní lexikum a poetismy		X	X
Kontextová expresivita			X
Lexikalizovaná sousloví a lexikalizované frazeologismy a idiomy		X	

Lexikum s územním příznakem		X	
Lexikum se sociálním příznakem		X	
Neologismy		X	X
Nepřesnost v důsledku chybné volby lexikální jednotky	X		
Nepřesnost zástupných pojmenování	X		
Pojmenování neurčitá	X		
Pojmenování obecná a zobecňující	X		
Porušení informativnosti v důsledku chybné volby lexikální jednotky		X	
Publicismy		X	X
Termíny		X	
Zástupná pojmenování polysémní a frazeologická			X
Zkratky, zkrácená a zkratková slova		X	

7. Přehled analyzovaných živých vstupů v hypotetickém textu a jejich témata a datum vysílání

V následující tabulce je přehled všech živých vstupů, jež jsme podle kritérií (viz 9. Metodika a metodologie) vybrali do hypotetického textu. Tabulka je řazena podle času vysílání živých vstupů a obsahuje stručnou informaci o tématu.

Tabulka 2 Přehled analyzovaných živých vstupů v hypotetickém textu a jejich témata a datum vysílání

Den vysílání	Zahraníční zpravodaj	Téma živého vstupu
2021		
1.1.	Vostal	Brexit
1. 1.	Dolanský	Brexit
3. 1.	Miřejovský	Nové složení kongresu USA
6. 1.	Miřejovský	Senátní volby v Georgii
11. 1.	Miřejovský	Snaha o sesazení Trumpa
19. 1.	Miřejovský	Inaugurace Bidena
21. 1.	Dolanský	Lídři EU o očkování
21. 1.	Jonáš	Cestování do Německa
25. 1.	Dolanský	Reakce na potlačení demonstrace v Rusku
27. 1.	Miřejovský	Vztahy USA a Ruska
28. 1.	Šmíd	Covid ve Francii
29. 1.	Mathé	Protesty v Polsku
4. 2.	Dolanský	Cesta Josepa Borella do Moskvy
9. 2.	Miřejovský	Ústavní žaloba na Trumpa
9. 2.	Mathé	Summit V4 v Polsku
10. 2.	Dolanský	Pomalý postup očkování v EU
12. 2.	Jonáš	Omezení na hranicích s Německem
17. 2.	Obrovský	Cestování na Slovensko
19. 2.	Jonáš	Bezpečnostní konference v Mnichově
25. 2.	Dolanský	Summit EU
4. 3.	Miřejovský	Ochrana Kapitolu
5. 3.	Jonáš	Zahraníční pomoc
9. 3.	Miřejovský	Schvalování záchranného balíku v USA
10. 3.	Obrovský	Vakcína Sputnik na Slovensku
11. 3.	Dolanský	Používání vakcín EU
14. 3.	Jonáš	Zemské volby v Německu
15. 3.	Obrovský	Krize na Slovensku
16. 3.	Dolanský	EMA o vakcíně
17. 3.	Miřejovský	Rusko-americké vztahy
23. 3.	Borek	Předčasné volby v Izraeli
24. 3.	Dolanský	Průběh očkování v EU

25. 3.	Miřejovský	Summit EU o očkování
29. 3.	Miřejovský	Proces s policistou
31. 3.	Dolanský	Prerozdělení vakcín
8. 4.	Obrovský	Spory o Sputnik V na Slovensku
14. 4.	Dolanský	Evropské objednávky vakcín
17. 4.	Vostal	Poslední rozloučení s princem Philipem
20. 4.	Dolanský	Poslední rozloučení s princem Philipem
26. 4.	Mathé	Diplomatická reakce V4
27. 4.	Dolanský	Obchodní dohoda se Spojeným královstvím
28. 4.	Černohorský	Ruská stopa bulharských výbuchů
30. 4.	Borek	Vyšetřování neštěstí
2. 5.	Miřejovský	KLDR kritizuje USA
8. 5.	Vostal	Volby ve Skotsku
10. 5.	Miřejovský	Kybernetický útok v USA
11. 5.	Borek	Střety mezi Palestinci a Izraelem
18. 5.	Borek	Střety mezi Izraelem a Hamásem
21. 5.	Mathé	Spory o polský důl Turów
24. 5.	Dolanský	EU o vynuceném přistání
25. 5.	Mathé	Reakce v Bruselu a Varšavě
6. 6.	Borek	Sestavování vlády v Izraeli
11. 6.	Vostal	Summit G7
13. 6.	Borek	Nová izraelská vláda bez Netanjahua
15. 6.	Borek	Pochod izraelských nacionalistů
16. 6.	Jonáš	Výsledky jednání USA a Ruska
16. 6.	Šmíd	Výsledky jednání USA a Ruska
21. 6.	Dolanský	Sankce proti Bělorusku
23. 6.	Obrovský	Nižší důchody slovenským komunistům
27. 6.	Vostal	Kauza úniku tajných dokumentů
28. 6.	Obrovský	Další obvinění Mariana Kočnera
5. 7.	Obrovský	Slovenské kontroly
12. 7.	Vostal	Uvolnění opatření ve Velké Británii
16. 7.	Dolanský	Záchranné práce po záplavách v Německu
19. 7.	Dolanský	Čerpání peněz z fondu obnovy
19. 7.	Obrovský	Přísnější podmínky na Slovensku
4. 8.	Mathé	Polské útočiště pro běloruskou spotovkyni
5. 8.	Miřejovský	Mexická žaloba na USA
8. 8.	Černohorský	Nekontrolovatelné požáry v Řecku
10. 8.	Miřejovský	Modernizace infrastruktury v USA
11. 8.	Černohorský	Pomoc českých hasičů v Řecku
16. 5.	Miřejovský	Kritika Joea Bidena
17. 8.	Černohorský	Turecko a Taliban
20. 8.	Jonáš	Německé reakce
24. 8.	Vostal	Postoj Británie k evakuaci z Afghánistánu
26. 8.	Miřejovský	Evakuace z Afghánistánu
27. 8.	Černohorský	Riziko dalších teroristických útoků v Kábulu
30. 8.	Dolanský	Výtky Evropské komise k čerpání dotací
6. 9.	Šmíd	Vzpomínky na Belmonda ve Francii
11. 9.	Miřejovský	Pietní akce za oběti útoků z 11. září

18. 9.	Miřejovský	Demonstrace na podporu Donalda Trumpa
19. 9.	Rožánek	Volby v Rusku
20. 9.	Mathé	Polsko má platit pokutu
25. 9.	Jonáš	Uchazeči o post německého kancléře
26. 9.	Černohorský	Němečtí sociální demokraté doufají ve vítězství
27. 9.	Jonáš	Kdo bude nový kancléř?
27. 9.	Černohorský	Kdo bude nový kancléř?
1. 10.	Mathé	Důl Turów a požadavky Polska
1. 10.	Borek	Světová výstava Expo 2020
7. 10.	Jonáš	Situace automobilek v Německu
11. 10.	Obrovský	Změny v rakouské vládě
15. 10.	Vostal	Pobodání britského poslance
22. 10.	Mathé	Demonstrace ve Varšavě
31. 10.	Vostal	Jednání světových lídrů o klimatu
2. 11.	Obrovský	Rok od teroristického útoku ve Vídni
12. 11.	Obrovský	Lockdown pro neočkované v Rakousku
14. 11.	Mathé	Migranti na hranicích
24. 11.	Obrovský	Kompletní uzávěra Slovenska
2. 12.	Jonáš	Zpříšňování opatření v Německu
7. 12.	Rožánek	Hovor Biden-Putin
8. 12.	Jonáš	Co přinese nová vláda
9. 12.	Mathé	Zadržení Pratasevič
10. 12.	Vostal	Vydání Juliana Assange do USA
12. 12.	Obrovský	Konec uzávěry v Rakousku
19. 12.	Jonáš	Protesty proti opatřením v Německu
20. 12.	Obrovský	První zahraniční cesta ministra Lipavského
2022		
5. 1.	Šmíd	Macronovy plány s neočkovanými
7. 1.	Mathé	Kritika Česka kvůli dolu Turów
12. 1.	Rožánek	Reakce z USA a Ruska
18. 1.	Mathé	Česko-polské jednání o Turóvu
20. 1.	Obrovský	Očkování v Rakousku
21. 1.	Rožánek	Obavy z ruské invaze na Ukrajinu
3. 2.	Vostal	Spor o pobrexitová pravidla
8. 2.	Jonáš	Jednání o krizi na Ukrajině
8. 2.	Obrovský	Jednání o krizi na Ukrajině
21. 2.	Vostal	Koronavirus v Británii
25. 2.	Černohorský	Stav na bojišti a oběti války
28. 2.	Černohorský	Jednání o příměří na Ukrajině
6. 3.	Borek	Diplomatické řešení války
7. 3.	Černohorský	Situace v Kyjevě a ve Lvově
8. 3.	Vostal	Premiéři V4 v Londýně
10. 3.	Šmíd	Summit lídrů EU ve Francii
14. 3.	Černohorský	Jednání o příměří
31. 3.	Borek	Cesta do Kyjeva
4. 4.	Borek	Masakr civilních obyvatel v Buči
11. 4.	Borek	Ruská ofenziva na východě Ukrajiny
18. 4.	Borek	Obléhání Mariupolu a ostřelování měst

19. 4.	Vostal	Projev Johnsona ve sněmovně
22. 4.	Šmíd	Předvolební kampaň ve Francii
24. 4.	Šmíd	Šance Macrona
17. 5.	Šmíd	75. ročník nejslavnějšího filmového festivalu v Cannes
18. 5.	Černohorský	Válka na Ukrajině
20. 5.	Šmíd	75. ročník festivalu v Cannes
23. 5.	Černohorský	Obrana severodoněcké oblasti
30. 5.	Černohorský	Boje o Donbas
4. 6.	Vostal	Oslavy královnina jubilea
7. 6.	Černohorský	Boje o Donbas
5. 7.	Šmíd	Tragický pád ledovce v Dolomitech
10. 9.	Šmíd	Pohřeb královny Alžběty II.
13. 9.	Šmíd	Loučení s královnou Alžbětou II.
19. 9.	Šmíd	Český film má světovou premiéru ve Španělsku
14. 12.	Šmíd	Semifinále fotbalového mistrovství světa
23. 12.	Šmíd	Tři mrtví po útoku v Paříži

8. Zahraniční zpravodajové

„Veřejnost vnímá funkci zahraničního zpravodaje jako cosi samozřejmého [...] V bohatých cizokrajných státech je mívají i soukromá média, u nás jen dvě veřejnoprávní plus tisková kancelář [...]“²²⁵

Zahraniční témata jsou, a to nejen ve veřejnoprávním médiu, těžko oddělitelnou součástí produkovaného zpravodajství. Zahraniční zpravodajství tvořilo v roce 2021 35 % veškerého obsahu veřejnoprávní stanice ČT24.²²⁶ V dalším roce podíl vzrostl na rekordních 50 %, tj. nejvíce v celé dosavadní historii zpravodajské televizní stanice ČT24.²²⁷

Zpravodajské redakce referující o zahraničních událostech podporují svoji činnost sítí zahraničních korespondentů, a to ať už se jedná o externí spolupracovníky (tj. např. novináři jiných médií, bývalí členové dané redakce apod.); redaktory sídlící např. v případě ČT na Kavčích horách v Praze, a kteří reportují o zahraničních událostech z místa události nepravidelně (zpravidla je redakce vysílá do oblastí, jež nejsou pokryta sítí stálých zahraničních zpravodajů, nebo je-li potřeba zvýšit počet přítomných vlastních novinářů. Například kvůli významným globálně důležitým volbám, konferencí, summitů či nečekaným válečným konfliktům, přírodním katastrofám atd.); a stále zahraniční zpravodaje, jimž se daná lokalita stává na přechodnou dobu *domovem*. Cílem našeho zájmu jsou poslední jmenovaní, tedy dlouhodobí zahraniční zpravodajové, naše analýza nereflektuje ostatní typy zahraničních korespondentů.

Existence zahraničních zpravodajů není v době ekonomických tlaků na mediální organizace samozřejmostí, ale na rozdíl od komerčních redakcí je Česká

²²⁵ Szántó 2018, s. 9.-10.

²²⁶ Výroční zpráva rady ČT o činnosti České televize v roce 2021. Online. Česká televize. 2021. Dostupné z: <https://img.ceskatelevize.cz/boss/document/1903.pdf?v=3>. [cit. 2023-12-05], s. 36

²²⁷ Výroční zpráva rady ČT o činnosti České televize v roce 2022. Online. Česká televize. 2022. Dostupné z: <https://img.ceskatelevize.cz/boss/document/1982.pdf?v=2>. [cit. 2023-12-05], s. 41

televize, stejně jako zbylá dvě tuzemská veřejnoprávní média, tedy Český rozhlas a Česká tisková kancelář, vázaná zákonem. Zákon České národní rady o České televizi č. 483/1991 Sb. § 3, odstavci (1), písmene c) říká, že „Česká televize naplňuje veřejnou službu v oblasti televizního vysílání zejména tím, že (mj.) zřizuje síť vlastních zpravodajů.“²²⁸

Česká televize je si toho vědoma a svoji síť zahraniční zpravodajů naopak rozšiřuje. „Otevření dvou nových zahraničních postů je jedním z dalších významných počínů, kterým Česká televize upevňuje svou vedoucí pozici na poli zahraničního zpravodajství mezi českými médii,“ řekl v roce 2017 při otevírání nové pozice zahraničního korespondenta v Londýně a v Istanbulu tehdejší generální ředitel České televize Petr Dvořák pro zpravodajský web ČT24.²²⁹

Naše práce analyzuje lexikum devíti zpravodajů: Bohumila Vostala (Londýn), Lukáše Mathého (Varšava), Petra Obrovského (Bratislava), Martina Jonáše (Berlín), Lukáše Dolanského (Brusel), Davida Miřejovského (Washington), Václava Černohorského (Istanbul), Davida Borka (Tel Aviv) a Jana Šmída (Paříž). Do analyzovaného vzorku jsme neřadili živé vstupy Barbory Šámalové (Peking) a Karla Rožánka (Moskva), viz 9. Metodika a metodologie.

²²⁸ ČESKO. § 3 odst. 1 písm. c) zákona č. 483/1991 Sb., České národní rady o České televizi – znění od 1. 10. 2023. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010–2023 [cit. 5. 12. 2023]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1991-483#p3-1-c>

²²⁹ Česká televize rozšiřuje síť zahraničních zpravodajů. Otevírá nové posty v Londýně a Istanbulu. Online. ČT 24. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/clanek/media/ceska-televize-rozsiruje-sit-zahranicnich-zpravodaju-otevira-nove-posty-v-londyne-a-istanbulu-93431>. [cit. 2023-12-05].

Tabulka 3 Přehled zpravodajských postů v roce 2021 a změny na zpravodajských postech v roce 2022.

Zahraniční zpravodajové	2021	2022
Londýn	Bohumil Vostal	Lukáš Dolanský
Varšava	Lukáš Mathé	Andreas Papadopulos
Bratislava	Petr Obrovský	Jan Šilhan
Berlín	Martin Jonáš	Pavel Polák
Brusel	Lukáš Dolanský	Petr Obrovský
Washington	David Miřejovský	Bohumil Vostal
Turecko	Václav Černohorský	Václav Černohorský
Izrael	David Borek	David Borek
Rusko	Karel Rožánek	Karel Rožánek
Čína	Barbora Šámalová	Barbora Šámalová
Francie	Jan Šmíd	Jan Šmíd

9. Metodika a metodologie

Analyzovali jsme živé vstupy devíti stálých zahraničních zpravodajů v pořadu Události ČT, který je coby hlavní zpravodajské relace české veřejnoprávní televize vysílaný každý den od 19:00. Vzorky pro naši analýzu jsme nabírali od 1. 1. 2021 dokud jsme neměli od každého vybraného novináře hypotetický text o délce 20 minut (viz dále). Celková délka analyzovaného vzorku je rovna 180 minutám. Vybírali jsme pouze jeden živý vstup v daném týdnu, abychom zamezili zahuštění našeho analyzovaného vzorku událostmi, u nichž je běžný vyšší výskyt lexikálních jednotek s potenciálem porušit informační kvalitu. V případě těchto nepředvídatelných událostí (mnohdy právě spojené s vysokou emocionalitou) jako jsou např. teroristické útoky, atentáty, války, přírodní katastrofy, úmrtí světových politických představitelů či jiné události, které si vyžádali oběti na životech, vstupuje do Události ČT daný zahraniční zpravodaj výrazně častěji a výsledky analýzy by tudíž neodpovídaly běžnému, rutinnímu provozu zahraničních zpravodajů, které jsme chtěli pokrýt.

Živé vstupy, jež jsou k dispozici v online archivu České televize jako součást pořadu Události ČT, jsme zpracovali pro každého zpravodaje zvlášť. Živé vstupy jsme nahrávali a v programu *Adobe Premiere Pro* vyčistili od úvodu moderátora ze studia, pauz a případných moderátorských otázek a naskládali jsme je chronologicky za sebe do jednoho 20 minut dlouhého hypotetického textu. Počet jednotlivých živých vstupů, z nichž je analyzovaný vzorek složen, se pohybuje od 13 do 19 (viz tabulka 4).

Tabulka 4 Počet reportáží použitých v hypotetických textech

Zahraníční zpravodajové	Počet reportáží použitých v hypotetických textech
Vostal	15
Dolanský	18
Mířejovský	19
Jonáš	14
Borek	13
Šmíd	15
Šámalová	0
Mathé	13
Obrovský	16
Černohorský	15
Medián	15
Průměr	13,8

Možno namítat, že jsme vynechali dva korespondenty České televize. Karel Rožánek se ale stal zahraničním zpravodajem se sídlem v Moskvě až v průběhu září 2021 s prvním živým vstupem odvysílaným 19. září toho roku; do té doby byla z politických důvodů dočasně zrušena pozice zpravodaje pro Rusko.

Barbora Šámalová, korespondentka z Číny, nenaplnila požadovanou kapacitu potřebných 20 minut živých vstupů. V průběhu roku jsme nezaznamenali ani jeden její živý vstup v Událostech ČT. Předpokládáme, že tomu tak je kvůli značnému a nepříznivému posunu času o šest hodin. V době vysílání pořadu Události ČT je v Pekingu jedna hodina po půlnoci následujícího dne.

David Borek a Václav Černohorský od března 2022 vysílali mimo svoji tradiční oblast z válečné zóny Ukrajinsko-ruské války. I tyto vstupy jsme zahrnuli do analyzovaného vzorku. Martin Jonáš, Lukáš Mathé a David Mířejovský kvůli pravidelné obměně skončili v roce 2022 na svých pozicích a vrátili se do České republiky. U všech třech jsme ovšem stihli naplnit hypotetický text o stanovené délce. Petr Obrovský, Lukáš Dolanský a Bohumil Vostal se během našeho sběru dat přesunuli na jiné tradiční pozice zahraničních zpravodajů, i nadále jsme jejich živé vstupy zohledňovali v analýze.

V případě, že jsme zaznamenali dva živé vstupy během jednoho dílu Událostí ČT stejného či velmi blízkého tématu, považovali jsme je za jeden rozdělený (reportáží či vstupem jiného zpravodaje), neboť byly zpravidla kratší stopáže a v součtu dávali přibližně průměrnou délku (dle předvýzkumu), tj. 1 minuta a 12 sekund, a tudíž jsme je započítali do analyzovaného vzorku.

Pro základ naší taxonomie lexikálních prostředků majících potenciál porušovat informační kvalitu, kterou jsme vytvořili v teoretické části, byla využita taxonomie z monografie *Jazykové prostředky s potenciálem porušit normu v oblasti mediálního zpravodajství* (Jílek, Bednaříková a kol. 2015). K jejich identifikaci v analyzovaném vzorku jsme využívali především prostředí *Internetové jazykové příručky* Ústavu pro jazyk český Akademie věd ČR,²³⁰ která odkazuje na *Pravidla českého pravopisu* (PČP), *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost* (SSČ), *Akademický slovník současné češtiny* (ASSČ) a *Slovník spisovného jazyka českého* (SSJČ). Rozhodující pro nás je, aby konkrétní lexém byl označen za určitý typ lexikálních jednotek alespoň v jednom z jmenovaných slovníků.

K určování frazeologismů jsme navíc používali *Slovník české frazeologie a idiomatiky* (SČFI). Pro odhalení neologismů, jak by se mohlo nabízet, jsme nevyužívali pro nedostatečnou aktuálnost a kvalitu vyhledávaných výsledků *Neomat*, který stejně jako ČNK spravuje Ústav pro jazyk český AV ČR.

Pro identifikaci jazykových prostředků mající potenciál porušit zásady informační kvality v rámci aspektu informativnosti jsme využívali *Českého národního korpusu*,²³¹ konkrétně pak korpusů SYN verze 11 a SYN2020. Za tyto jazykové jednotky budeme považovat lexémy, které mají dle ČNK průměrný počet výskytů na milion slov do výše 1,5 včetně, a to při zaokrouhlení setin výskytu

²³⁰ Internetová jazyková příručka. Online. 2023. Dostupné z: <https://prirucka.ujc.cas.cz>. [cit. 2023-12-05].

²³¹ Slovo v kostce. Online. Český národní korpus. 2023. Dostupné z: <https://www.korpus.cz>. [cit. 2023-12-05].

dolů.²³² Tohoto kritéria jsme využívali u lexémů s časovým a stylovým příznakem (viz o korpusech v 4. Aspekt informativnosti).

Potenciál lexikálních jednotek porušit kritérium přesnosti jsme určovali pomocí systémové charakteristiky v kombinaci s metajazykovým opisem a metodou synonymie. Pro označení konkrétních pojmenování za jednotky, jež mají potenciál porušit kritérium absence hodnocení, jsme hledali hodnotící sém. U některých typů lexikálních jednotek bylo použito speciálních postupů, které popisujeme v patřičných kapitolách.

Výsledky analýzy jsme podle kategorií, tj. dle jednotlivých aspektů a typů lexikálních jednotek, rozřadili do tabulek a následně kvantifikovali. Jazykové prostředky porušující více aspektů jsou zaznamenány u každého porušení zvlášť. Ze získaných dat jsme spočítali průměrný výskyt jazykových prostředků s potenciálem porušit zásady informační kvality za minutu. Součástí dílčích shrnutí je i komparace výsledků a práce obsahuje i ilustrační graf hierarchického rozdělení a metody PCA. V závěru jsme interpretovali výsledky analýzy.

Poznámka: Synekdochy typu *Varšava nesouhlasí s Berlínem* nebo *Elysejský palác odmítl nařčení* neoznačujeme jako lexikální jednotky mající potenciál porušit informační kvalitu, kvůli vysoké míře použití a věcné srozumitelnosti.

Poznámka: U kategorií, jejichž kritériem je četnost výskytu jsme specificky jsme přistupovali k lexiku, které má spojitost s pandemií virové nemoci covid-19 způsobené koronavirem SARS-CoV-2. Tato pojmenování nepovažovali za lexikální jednotky s potenciálem porušit informační kvalitu kvůli věcné sémantické znalosti těchto termínů ve veřejném prostoru (viz 4. Aspekt informativnosti)

²³² Jílek, Bednařiková a kol. 2015, s. 64

Poznámka: Je-li lexikální jednotka, jež má potenciál porušit informační kvalitu, použita v bezprostřední blízkosti znovu z důvodu přeroknutí či opravy, nepočítáme ji vícekrát, ale pouze jednou.

Poznámka k paradigmatu jazykových funkcí

Podmínkou realizace jakékoliv komunikační aktivity je konkrétní účel, komunikace plní určitou funkci.²³³ Přístupů k pojmenování a k uspořádání jazykových funkcí však můžeme najít v odborné literatuře nespočet. My budeme vycházet z klasifikace V. Jílka z knihy *Žurnalistické texty jako výsledek působení jazykových a mimojazykových vlivů* (2009, s. 20-21), kde uvádí přítomnost funkce emotivní (expresivní), konativní, referenční, poetické (estetické), fatické (kontaktové) a metajazykové. Jílek dále vymezuje specifické funkce vycházející z funkce konativní. Patří mezi ně funkce informativní, získávací, persvazivní a direktivní. Za vhodné máme také uvést specifickou funkci edukativní a dokumentární.^{234 235}

²³³ Jílek 2009, s. 20

²³⁴ Jílek 2009, s. 21

²³⁵ Druhou zmíněnou uvádí J. V. Bečka (1992, s. 40)

10. Výskyt lexikálních prostředků s potenciálem prosužit informační kvalitu v živých vstupech zpravodajů v pořadu Události ČT

V následujících tabulkách přinášíme výsledky naší analýzy. Typy lexikálních jednotek jsou rozděleny do 29 dílčích tabulek, každá tabulka je věnována jednomu typu lexikálních prostředků. Tabulky s výsledky analýzy jsou rozděleny dle aspektů, v případě aspektu nestrannosti dále podle kritérií, v případě aspektu informativnosti a neutrality podle skupin lexika.

Pořadí tabulek respektuje původní seřazení z teoretické části, kde jsme se věnovali sestavení a vymezení naší taxonomie. Stejně pořadí ponecháváme i v závěrečné tabulce, jež obsahuje výsledky analýzy všech typů lexikálních jednotek. Tabulky s kategoriemi lexikálních prostředků, které porušují informační kvalitu v rámci více aspektů, jsou uvedeny ve všech příslušných podkapitolách.

10.1. Porušení aspektu pravdivosti

10.1.1. PORUŠENÍ KRITÉRIA PŘESNOSTI VYJÁDRĚNÍ

Tabulka 5 Pojmenování obecná a zobecňující

Pojmenování obecná a zobecňující	Četnost výskytu	Průměrný výskyt na minutu
Borek	8	0,4
Černoohorský	0	0
Dolanský	0	0
Jonáš	0	0
Mathé	0	0
Miřejevský	4	0,2
Obrovský	1	0,05
Šmíd	0	0
Vostal	1	0,05

Tabulka 6 Pojmenování neurčitá

Pojmenování neurčitá	Četnost výskytu	Průměrný výskyt na minutu
Borek	15	0,75
Černohorský	6	0,3
Dolanský	3	0,15
Jonáš	8	0,4
Mathé	6	0,3
Miřejovský	7	0,35
Obrovský	3	0,15
Šmíd	14	0,7
Vostal	1	0,05

Tabulka 7 Nepřesnost zástupných pojmenování

Nepřesnost zástupných pojmenování	Četnost výskytu	Průměrný výskyt na minutu
Borek	4	0,2
Černohorský	4	0,2
Dolanský	6	0,3
Jonáš	7	0,35
Mathé	3	0,15
Miřejovský	8	0,4
Obrovský	3	0,15
Šmíd	8	0,4
Vostal	5	0,25

Tabulka 8 Nepřesnost v důsledku chybné volby lexikální jednotky

Nepřesnost v důsledku chybné volby lexikální jednotky	Četnost výskytu	Průměrný výskyt na minutu
Borek	0	0
Černohorský	0	0
Dolanský	0	0
Jonáš	0	0
Mathé	0	0
Miřejovský	0	0
Obrovský	0	0
Šmíd	0	0
Vostal	0	0

10.1.2. PORUŠENÍ KRITÉRIA HODNOCENÍ

Tabulka 9 Hodnotící expresiva

Hodnotící expresiva	Četnost výskytu	Průměrný výskyt na minutu
Borek	13	0,65
Černohorský	5	0,25
Dolanský	8	0,4
Jonáš	6	0,3
Mathé	5	0,25
Miřejovský	10	0,5
Obrovský	9	0,45
Šmíd	11	0,55
Vostal	8	0,4

Tabulka 10 Hodnotící jednoslovné lexikální jednotky

Hodnotící jednoslovné lexikální jednotky	Četnost výskytu	Průměrný výskyt na minutu
Borek	49	2,45
Černohorský	25	1,25
Dolanský	34	1,7
Jonáš	21	1,05
Mathé	12	0,6
Miřejovský	20	1
Obrovský	13	0,65
Šmíd	28	1,4
Vostal	13	0,65

Tabulka 11 Hodnocení v důsledku nenáležitosti užití lexikální jednotky

Hodnocení v důsledku nenáležitosti užití lexikální jednotky	Četnost výskytu	Průměrný výskyt na minutu
Borek	0	0
Černohorský	0	0
Dolanský	0	0
Jonáš	0	0
Mathé	0	0
Miřejovský	0	0
Obrovský	0	0
Šmíd	0	0
Vostal	0	0

Tabulka 12- Hodnotící charakter frazeologismů

Hodnotící charakter frazeologismů	Četnost výskytu	Průměrný výskyt na minutu
Borek	0	0
Černohorský	0	0
Dolanský	0	0
Jonáš	0	0
Mathé	0	0
Miřejovský	0	0
Obrovský	0	0
Šmíd	0	0
Vostal	0	0

Tabulka 13 Hodnotící expresiva

Hodnotící expresiva	Četnost výskytu	Průměrný výskyt na minutu
Borek	13	0,65
Černohorský	5	0,25
Dolanský	8	0,4
Jonáš	6	0,3
Mathé	5	0,25
Miřejovský	10	0,5
Obrovský	9	0,45
Šmíd	11	0,55
Vostal	8	0,4

Zahraniční zpravodajové porušují aspekt pravdivosti zejména jednoslovnými hodnotícími lexikálními jednotkami. Šest z devíti zpravodajů použilo jednotky z kategorie hodnotících jednoslovných pojmenování v průměru více než jednou za minutu, u Davida Borka, který jich použil v analyzovaném vzorku nejvíce (celkem 49 za dvacet minut), se průměrný výskyt pohybuje přes 2

jednotky za minutu. Zahraniční zpravodajové porušují kritérium hodnocení aspektu pravdivosti i hodnotícími expresivy, jejich výskyt se v hypotetickém textu napříč zpravodaji pohybuje mezi 5 a 13 pojmenováními.²³⁶

Aspekt pravdivosti porušují analyzovaní novináři i v rámci kritéria přesnosti vyjádření, zejména neurčitými pojmenováními (např. *možná, zhruba, asi*) a nepřesnými zástupnými pojmenováními (nejčastěji nepřesnými jednotkami popisují množství, např. *stovky miliard, tisíce*). V analyzovaném vzorku jsme nezaznamenali žádnou lexikální jednotku s potenciálem porušit informační kvalitu patřící mezi pojmenování s hodnocením v důsledku nenáležitého užití lexikální jednotky, frazeologismy s hodnotícím charakterem a nepřesnými pojmenováními použitými v důsledku chybné volby lexikální jednotky.

10.2. Porušení aspektu informativnosti

10.2.1. LEXIKUM S ČASOVÝM PŘÍZNAKEM

Tabulka 14 Archaismy a historismy

Archaismy a historismy	Četnost výskytu	Průměrný výskyt na minutu
Borek	0	0
Černoohorský	0	0
Dolanský	0	0
Jonáš	0	0
Mathé	0	0
Miřejovský	0	0
Obrovský	0	0
Šmíd	0	0
Vostal	0	0

²³⁶ Připomínáme, že délka hypotetického textu je rovna 20 minutám.

Tabulka 15 Neologismy

Neologismy	Četnost výskytu	Průměrný výskyt na minutu
Borek	7	0,35
Černohorský	0	0
Dolanský	3	0,15
Jonáš	5	0,25
Mathé	2	0,1
Miřejovský	3	0,15
Obrovský	2	0,1
Šmíd	0	0
Vostal	0	0

10.2.2. LEXIKUM SE STYLOVÝM PŘÍZNAKEM

Tabulka 16 Knižní lexikum a poetismy

Knižní lexikum a poetismy	Četnost výskytu	Průměrný výskyt na minutu
Borek	14	0,7
Černohorský	0	0
Dolanský	0	0
Jonáš	1	0,05
Mathé	2	0,1
Miřejovský	1	0,05
Obrovský	1	0,05
Šmíd	3	0,15
Vostal	0	0

Tabulka 17 Publicismy

Publicismy	Četnost výskytu	Průměrný výskyt na minutu
Borek	8	0,4
Černohorský	6	0,3
Dolanský	4	0,2
Jonáš	13	0,65
Mathé	8	0,4
Miřejovský	9	0,45
Obrovský	7	0,35
Šmíd	4	0,2
Vostal	1	0,05

Tabulka 18 Termíny

Termíny	Četnost výskytu	Průměrný výskyt na minutu
Borek	3	0,15
Černohorský	2	0,1
Dolanský	1	0,05
Jonáš	1	0,05
Mathé	3	0,15
Miřejovský	3	0,15
Obrovský	3	0,15
Šmíd	1	0,05
Vostal	0	0

10.2.3. LEXIKUM S ÚZEMNÍM A SOCIÁLNÍM PŘÍZNAKEM

Tabulka 19 Lexikum s územním příznakem

Lexikum s územním příznakem	Četnost výskytu	Průměrný výskyt na minutu
Borek	0	0
Černoorský	0	0
Dolanský	0	0
Jonáš	0	0
Mathé	0	0
Miřejovský	0	0
Obrovský	0	0
Šmíd	0	0
Vostal	0	0

Tabulka 20 Lexikum se sociálním příznakem

Lexikum se sociálním příznakem	Četnost výskytu	Průměrný výskyt na minutu
Borek	0	0
Černoorský	0	0
Dolanský	0	0
Jonáš	0	0
Mathé	0	0
Miřejovský	0	0
Obrovský	0	0
Šmíd	1	0,05
Vostal	0	0

10.2.4. ZKRATKY, ZKRÁCENÁ A ZKRATKOVÁ SLOVA

Tabulka 21 Zkratky, zkrácená a zkratková slova

Zkratky, zkrácená a zkratková slova	Četnost výskytu	Průměrný výskyt na minutu
Borek	0	0
Černohorský	0	0
Dolanský	0	0
Jonáš	0	0
Mathé	0	0
Miřejovský	0	0
Obrovský	0	0
Šmíd	1	0,05
Vostal	0	0

10.2.5. LEXIKALIZOVANÁ SOUSLOVÍ A LEXIKALIZOVANÉ FRAZEOLISMY A IDIOMY

Tabulka 22 Lexikalizovaná sousloví a lexikalizované frazeologismy a idiomy

Lexikalizovaná sousloví a lexikalizované frazeologismy a idiomy	Četnost výskytu	Průměrný výskyt na minutu
Borek	0	0
Černohorský	0	0
Dolanský	0	0
Jonáš	0	0
Mathé	0	0
Miřejovský	0	0
Obrovský	0	0
Šmíd	0	0
Vostal	0	0

10.2.6. PORUŠENÍ INFORMATIVNOSTI V DŮSLEDKU CHYBNÉ VOLBY LEXIKÁLNÍ JEDNOTKY

Tabulka 23 Porušení informativnosti v důsledku chybné volby lexikální jednotky

Porušení informativnosti v důsledku chybné volby lexikální jednotky	Četnost výskytu	Průměrný výskyt na minutu
Borek	0	0
Černoorský	0	0
Dolanský	0	0
Jonáš	0	0
Mathé	0	0
Mřejevský	0	0
Obrovský	0	0
Šmíd	0	0
Vostal	0	0

Užívání lexikálních jednotek mající potenciál porušit informativnost je u zahraničních zpravodajů velmi individuální záležitost a dochází k němu v menší míře než u aspektu pravdivosti a neutrality. Např. k potenciálnímu porušování informační kvality knižním lexikem a poetismy se ve významnější míře dopouštěl pouze David Borek (celkem 14 pojmenování s knižní či poetickou charakteristikou). V projevech zahraničních zpravodajů jsme také objevili publicismy, které jsou ve zpravodajství příznakové.

Používání nevysvětlených termínů, jejichž četnost je v korpusu milionu slov pod 1,5 včetně (dle ČNK), je spíše ojedinělou záležitostí. U čtyř kategorií lexikálních jednotek mající potenciál porušit aspekt informativnosti jsme v analyzovaném vzorku nenašli žádné zástupce. Nevysvětlené zkratky s nízkou frekvencí výskytu (podle ČNK) se v hypotetickém textu objevily pouze jednou stejně jako u lexika se sociálním příznakem, v obou případech v živém vstupu Jana Šmída.

10.3.Porušení aspektu neutrality

10.3.1.EXPRESIVITA

Tabulka 24 Inherentní expresivita

Inherentní expresivita	Četnost výskytu	Průměrný výskyt na minutu
Borek	2	0,1
Černoorský	1	0,05
Dolanský	1	0,05
Jonáš	3	0,15
Mathé	3	0,15
Mřeiovský	2	0,1
Obrovský	1	0,05
Šmíd	1	0,05
Vostal	0	0

Tabulka 25 Adherentní expresivita

Adherentní expresivita	Četnost výskytu	Průměrný výskyt na minutu
Borek	11	0,55
Černoorský	5	0,25
Dolanský	9	0,45
Jonáš	13	0,65
Mathé	8	0,4
Mřeiovský	16	0,8
Obrovský	9	0,45
Šmíd	11	0,55
Vostal	9	0,45

Tabulka 26 Kontextová expresivita

Kontextová expresivita	Četnost výskytu	Průměrný výskyt na minutu
Borek	0	0
Černohorský	0	0
Dolanský	0	0
Jonáš	0	0
Mathé	0	0
Miřejovský	0	0
Obrovský	0	0
Šmíd	0	0
Vostal	0	0

10.3.2. LEXIKUM S ČASOVÝM PŘÍZNAKEM**Tabulka 27 Hovorové lexikum**

Hovorové lexikum	Četnost výskytu	Průměrný výskyt na minutu
Borek	1	0,05
Černohorský	2	0,1
Dolanský	0	0
Jonáš	6	0,3
Mathé	2	0,1
Miřejovský	1	0,05
Obrovský	3	0,15
Šmíd	1	0,05
Vostal	2	0,1

Tabulka 28 Knižní lexikum a poetismy

Knižní lexikum a poetismy	Četnost výskytu	Průměrný výskyt na minutu
Borek	14	0,7
Černohorský	0	0
Dolanský	0	0
Jonáš	1	0,05
Mathé	2	0,1
Miřejovský	1	0,05
Obrovský	1	0,05
Šmíd	3	0,15
Vostal	0	0

Tabulka 29 Publicismy

Publicismy	Četnost výskytu	Průměrný výskyt na minutu
Borek	8	0,4
Černohorský	6	0,3
Dolanský	4	0,2
Jonáš	13	0,65
Mathé	8	0,4
Miřejovský	9	0,45
Obrovský	7	0,35
Šmíd	4	0,2
Vostal	1	0,05

10.3.3. LEXIKUM S ČASOVÝM PŘÍZNAKEM

Tabulka 30 Archaismy a historismy

Archaismy a historismy	Četnost výskytu	Průměrný výskyt na minutu
Borek	0	0
Černoorský	0	0
Dolanský	0	0
Jonáš	0	0
Mathé	0	0
Miřeiovský	0	0
Obrovský	0	0
Šmíd	0	0
Vostal	0	0

Tabulka 31 Neologismy

Neologismy	Četnost výskytu	Průměrný výskyt na minutu
Borek	7	0,35
Černoorský	0	0
Dolanský	3	0,15
Jonáš	5	0,25
Mathé	2	0,1
Miřeiovský	3	0,15
Obrovský	2	0,1
Šmíd	0	0
Vostal	0	0

10.3.4. LEXIKUM S ÚZEMNÍM A SOCIÁLNÍM PŘÍZNAKEM

Tabulka 32 Lexikum s územním příznakem

Lexikum s územním příznakem	Četnost výskytu	Průměrný výskyt na minutu
Borek	0	0
Černoorský	0	0
Dolanský	0	0
Jonáš	0	0
Mathé	0	0
Miřejovský	0	0
Obrovský	0	0
Šmíd	0	0
Vostal	0	0

Tabulka 33 Lexikum se sociálním příznakem

Lexikum se sociálním příznakem	Četnost výskytu	Průměrný výskyt na minutu
Borek	0	0
Černoorský	0	0
Dolanský	0	0
Jonáš	0	0
Mathé	0	0
Miřejovský	0	0
Obrovský	0	0
Šmíd	1	0,05
Vostal	0	0

10.3.5. ZÁSTUPNÁ POJMENOVÁNÍ POLYSÉMNI A FRAZEOLOGICKÁ

Tabulka 34 Zástupná pojmenování polysémni a frazeologická

Zástupná pojmenování polysémni a frazeologická	Četnost výskytu	Průměrný výskyt na minutu
Borek	22	1,1
Černohorský	14	0,7
Dolanský	7	0,35
Jonáš	11	0,55
Mathé	6	0,3
Miřejovský	12	0,6
Obrovský	10	0,5
Šmíd	14	0,7
Vostal	3	0,15

Z lexikálních jednotek, jež mají potenciál porušit neutralitu, používají zahraniční zpravodajové nejvíce zástupných polysémniích a frazeologických pojmenování. U Davida Borka překračuje jejich průměrný výskyt hranici jedné jednotky za minutu.

Za výrazné užívání expresivních jednotek zahraničními zpravodaji mohou často se vyskytující adherentní expresiva, zejména pak jejich podmnožina, intenzifikační expresivní pojmenování. Četnost jejich výskytu se pohybuje, až na výjimku Václava Černohorského (celkem 5 adherentních expresiv), mezi 8 a 16 jednotkami z celého dvacetiminutového hypotetického textu.

K porušování aspektu neutrality dochází, byť ne příliš často, i v důsledku užívání lexika s hovorovou charakteristikou. Jedná se nejčastěji o pojmenování *českého pracovníka denně dojíždějícího za prací do Německa*,²³⁷ *pendler*, nebo např. o lexikální jednotku *odvolit*.

Lexikálním jednotkám, jež zároveň porušují aspekt informativnosti, jsme se věnovali již v dílčím shrnutí u aspektu informativnosti (viz 10.2. Porušení aspektu informativnosti).

²³⁷ podle ASCS

11. Souhrnný přehled výsledků analýzy

V následující tabulce přinášíme celkový přehled výsledků analýzy jazykových prostředků, které mají potenciál porušit informační kvalitu. Výsledky jsme doplnili o celkové součty vyskytujících se lexikálních jednotek a průměrné výskyty za minutu pro účely komparace.

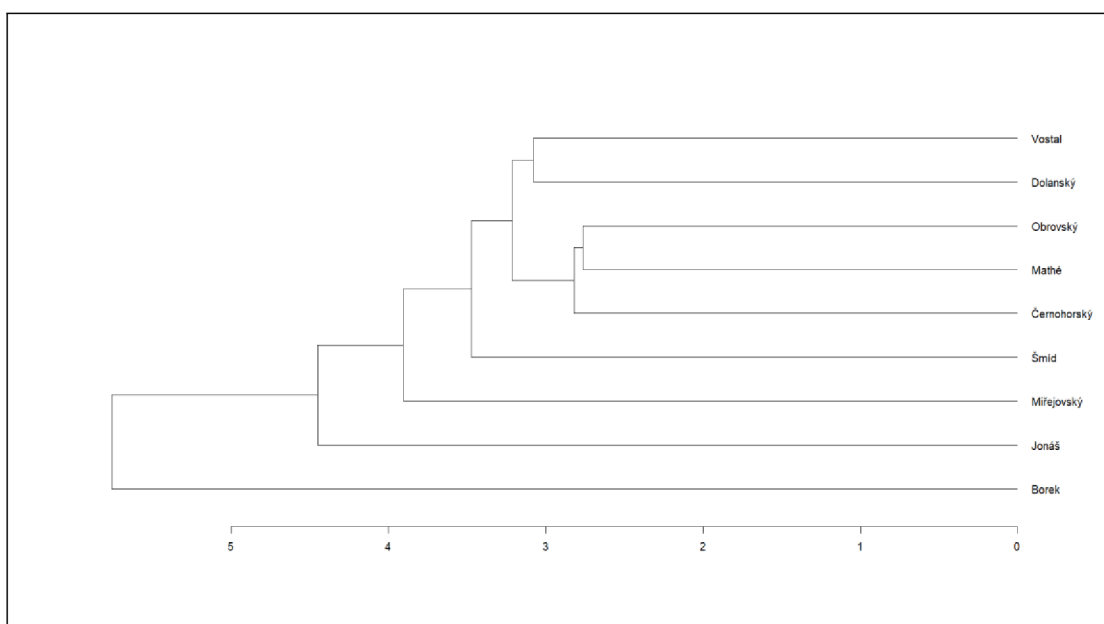
Poznámka: Buňka s obsahem *Celkový součet** je zkrácená verze *Celkový součet použitých lexikálních jednotek s potenciálem porušit informační kvalitu v rámci jednotlivých aspektů*

Tabulka 35 Souhrnný přehled výsledků analýzy

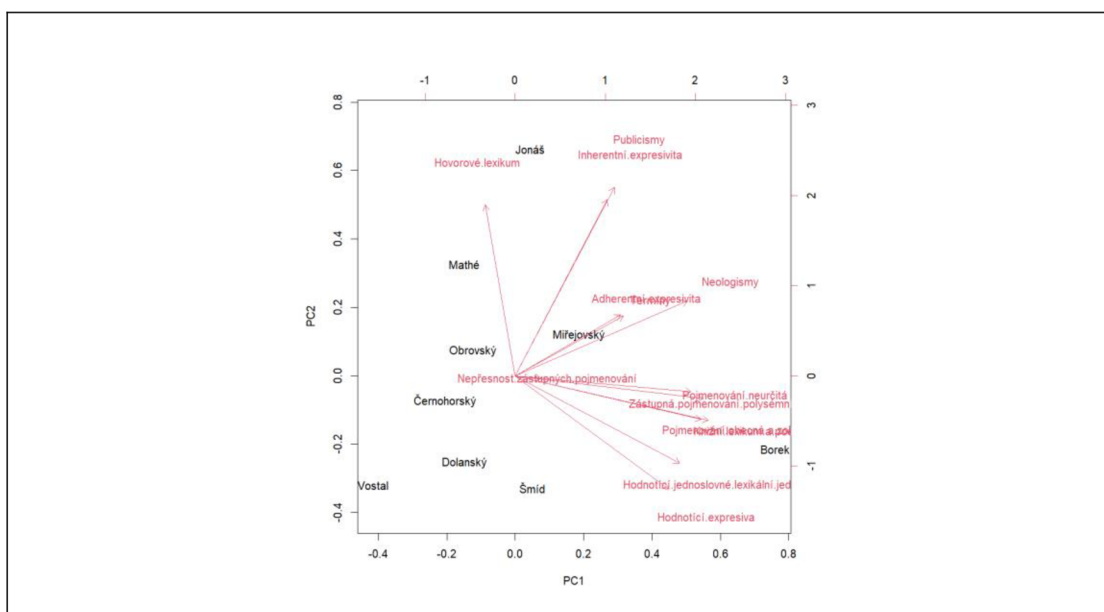
Lexikální jednotky mající potenciál porušit zásady inforamční kvality		Zahraněční zpravodajové									Součet	Celkový součet*	
		B o r e k	Č e r n o h o r s k ý	D o l a n s k ý	J o n á š	M a t h é	M i ř e j o v s k ý	O b r o v s k ý	Š m í d	V o s t a l			
Pravdivost	Nepřesnost	Pojmenování obecná a zobečňující	8	0	0	0	0	4	1	0	1	14	415
		Pojmenování neurčitá	15	6	3	8	6	7	3	14	1	63	
		Nepřesnost zástupných pojmenování	4	4	6	7	3	8	3	8	5	48	
	Hodnocení	Nepřesnost v důsledku chybné volby lexikální jednotky	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
		Hodnotící jednoslovné lexikální jednotky	49	25	34	21	12	20	13	28	13	215	
		Hodnocení v důsledku nenáležitého užití lexikální jednotky	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
		Hodnotící charakter frazeologismů	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
		Hodnotící expresiva	13	5	8	6	5	10	9	11	8	75	
Informativnost	Časový příznak	Archaismy a historismy	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	123
		Neologismy	7	0	3	5	2	3	2	0	0	22	
	Stylový příznak	Knižní lexikum a poetismy	14	0	0	1	2	1	1	3	0	22	
		Publicismy	8	6	4	13	8	9	7	4	1	60	
		Termíny	3	2	1	1	3	3	3	1	0	17	
	Sociální a územní příznak	Lexikum s územním příznakem	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
		Lexikum se sociálním příznakem	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	
		Zkratky, zkrácená a zkratková slova	0	0	0	0	0	0	1	0	1		
		Lexikalizovaná sousloví a lexikalizované frazeologismy a idiomy	0	0	0	0	0	0	0	0	0		
		Porušení informativnosti v důsledku chybné volby lexikální jednotky	0	0	0	0	0	0	0	0	0		
Neutralita	Expresivita	Inherentní expresivita	2	1	1	3	3	2	1	1	0	14	327
		Adherentní expresivita	11	5	9	13	8	16	9	11	9	91	
		Kontextová expresivita	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
	Stylový příznak	Hovorové lexikam	1	2	0	6	2	1	3	1	2	18	
		Knižní lexikum a poetismy	14	0	0	1	2	1	1	3	0	22	
		Publicismy	8	6	4	13	8	9	7	4	1	60	
	Časový příznak	Archaismy a historismy	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
		Neologismy	7	0	3	5	2	3	2	0	0	22	
	Sociální a územní příznak	Lexikum s územním příznakem	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
		Lexikum se sociálním příznakem	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	
		Zástupná pojmenování polysémní a frazeologická	22	14	7	11	6	12	10	14	3	99	
		Součet	186	76	83	114	72	109	75	106	44	865	
		Průměrný výskyt všech jednotek s potenciálem porušit inforamční kvalitu za minutu	9,3	3,8	4,15	5,7	3,6	5,45	3,75	5,3	2,2		

12. Ilustrační grafy vztahů mezi zahraničními zpravodaji na základně výsledků z analýzy

Obrázek 1 Dendrogram znázorňující hierarchické rozdělení zahraničních zpravodajů na základě výsledků analýzy

Obrázek 2 Biplot znázorňující analýzu hlavních komponent (PCA) a rozdělení zahraničních zpravodajů v závislosti výsledků analýzy

Oba grafy ukazují nakolik je vzdálený David Borek od ostatních zahraničních zpravodajů. Je tomu především kvůli vysoké míře výskytu knižních jednotek a poetismů a jednoslovných lexikálních jednotek. Martin Jonáš je specifický pro vyšší užití hovorového lexika a publicismů. Podobné výsledky mají Obrovský a Mathé, ačkoliv Obrovský v celkovém součtu použil více lexikálních jednotek s potenciálem porušit informační kvalitu²³⁸

Poznámka: Oba grafy pracují pouze s vybranými kategoriemi taxonomie. Jedná se o pojmenování obecná a zobecňující, pojmenování neurčitá, nepřesnost zástupných pojmenování, hodnotící jednoslovné lexikální jednotky, hodnotící expresiva, neologismy, knižní lexikum a poetismy, publicismy, termíny, inherentní expresivita, adherentní expresivita, hovorové lexikum, zástupná pojmenování polysémní a frazeologická.

Poznámka: Oba grafy (Obrázek 1 a obrázek 2) jsou pouze ilustrační materiál, který dokresluje vztahy z výsledků analýzy zaznamenané v tabulkách v kapitole 10. Výskyt lexikálních prostředků s potenciálem prosužit informační kvalitu v živých vstupech zpravodajů v pořadu Události ČT.²³⁹

²³⁸ Stalo se tak kvůli využití euklidovské metody PCA

²³⁹ Viz Matlach 2023, s. 26-42 a 79-86

Závěr

Z výsledků analýzy jazykových prostředků s potenciálem porušit informační kvalitu je patrné, že ve zpravodajských sděleních zahraničních zpravodajů ČT dochází k pronikání jiných funkcí než pouze informativní, a to je v rozporu se základním kritériem dílčí stylové vrstvy zpravodajské. To má za následek zvyšování potenciálu ovlivnění názorů, postojů či jednání recipientů.²⁴⁰ Česká televize tudíž nerespektuje platné zákony²⁴¹ a etické kodexy, které ji zavazují mj. k dodržování objektivit (informační kvality) zpravodajského obsahu.²⁴²

Užívání jednotek, jež mohou porušit zásady informační kvality na lexikální úrovni, je nejvíce viditelné u aspektu pravdivosti (9 analyzovaných zahraničních zpravodajů použilo v součtu v celém 180minutovém hypotetickém textu 415 ve zpravodajství příznakových jednotek) a následně u aspektu neutrality (celkem 327 jednotek s potenciálem porušit informační kvalitu). Výskyt lexikálních jednotek, jež mají potenciál porušit aspekt informativnosti (123 jednotek), není tak výrazný jako u druhých dvou aspektů.

U všech analyzovaných zpravodajů jsme zjistili velmi vysokou četnost jednotek z kategorie jednoslovných pojmenování s hodnotícím sémem (v celém analyzovaném vzorku celkem 215 jednotek). U Davida Borka, u kterého je výsledná četnost nejvyšší (celkem 49 za dvacet minut, tj. o 37 jednotek více než u Lukáše Mathéo, který jich použil nejméně a o 15 více než u Lukáše Dolanského, kterému patří dle četnosti této kategorie druhé místo) se průměrný výskyt pohybuje přes dvě jednotky za minutu. Dalších pět zpravodajů použilo jednotky z kategorie hodnotících jednoslovných pojmenování v průměru více než jednou za minutu.

²⁴⁰ Jílek, Bednařiková a kol. 2015, s. 171

²⁴¹ Jak jsme již zmiňovali v teoretické části, Česká televize coby veřejnoprávní médium dokonce podléhá většímu dohledu právních předpisů.

²⁴² Jílek, Bednařiková a kol. 2015, s. 171

Přítomnost nežádoucího subjektivního pohledu autora vůči referovaným skutečnostem zpravodajové mohou zvyšovat také hodnotícími expresivy, jejichž výskyt v hypotetickém textu je roven 75 a tím se řadí mezi nejvíce používané jednotky, jež mají potenciál porušit informační kvalitu. V. Jílek uvádí, že užívání jednotek s hodnotícím sémem je obzvláště nežádoucí, jelikož „*příjemce nemusí interpretaci skutečnosti obsaženou v užití lexikální jednotce odlišit od konstatování faktů, zvláště když je mu zpravodajství, jak bylo zmíněno výše, prezentováno jako informativní.*“²⁴³

Aspekt neutrality porušují zpravodajové také významně pojmenováními, jejichž význam není jasně vymezen a nesplňují tak základní požadavek zpravodajství na přesnost vyjádření. Jedná se především o neurčitá pojmenování a nepřesná zástupná pojmenování.

Velmi problematická je také přítomnost expresivní jednotek v rámci aspektu neutrality, jelikož mohou „*nepřímo ovlivnit příjemce prostřednictvím působení na city a emoce.*“²⁴⁴ Mezi nimi dominují především adherentní expresiva, a to hlavně kvůli intenzifikačnímu expresivnímu lexiku, které má tendenci zatraktivnit mediální sdělení a aktivizovat recipienta.

Ovšem kategorií porušující aspekt neutrality, u které jsme zjistili nejvyšší četnost u zahraničních zpravodajů, jsou zástupná polysémní a frazeologická pojmenování (mj. hyperbolická pojmenování nebo jednotky patřící mezi metaforu či metonymii), která mají rovněž potenciál aktivizovat příjemce a přimět jej ke sledování komunikátu (kvůli přítomnosti konativních funkcí).²⁴⁵

Jak jsme již naznačili, nejméně porušují zpravodajové aspekt informativnosti. Užití knižního lexika je ojedinělou záležitostí vyjma projevu Davida Borka, kde jsme jich napočítali 14, to je více než 1,5krát než u všech ostatních zpravodajů dohromady. Přibližně podobné výsledky ukazuje analýza

²⁴³ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 172

²⁴⁴ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 172

²⁴⁵ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 100

v případě publicismů. Až na výjimku Bohumila Vostala (pouze jeden příznakový publicismus ve všech jeho analyzovaných živých vstupech) se celkový výskyt u jednotlivých zpravodajů pohybuje od čtyř do 13 jednotek (medián je roven sedmi).

U deseti kategorií lexikálních jednotek mající potenciál porušit informační kvalitu z celkových 30 jsme v analyzovaném vzorku nenašli žádné zástupce. U dvou kategorií jsme našli pouze jeden výskyt.

Z výsledků analýzy plyne, že se David Borek přibližuje k dílčí oblasti publicistické ze všech zpravodajů nejvíce. Jeho specifické postavení mezi ostatními zpravodaji dokazuje i Dendogram znázorňující hierarchické rozdělení zahraničních zpravodajů a Biplot znázorňující analýzu hlavních komponent rozdělení zahraničních zpravodajů v závislosti výsledků analýzy. Průměrně využije více než devět jednotek s potenciálem porušit informační kvalitu za minutu a součet všech těchto jednotek z celého hypotetického textu (tj. rovno 186) je více než 4krát vyšší než u Bohumila Vostala, který jich použil nejméně a více než 1,5krát než u druhého Martina Jonáše co do počtu.

Velká přítomnost lexika nežádoucího ve zpravodajství u zahraničních zpravodajů v hlavní zpravodajské relaci působí buď jako neschopnost veřejnoprávního media dodržovat zákony a etické kodexy očekávající objektivitu zpravodajského sdělení anebo jako strategie, jejímž cílem je získat vyšší sledovanost média nebo ovlivnit veřejné mínění, jak dodává V. Jílek²⁴⁶ (možná je i kombinace těchto možností).

²⁴⁶ Jílek, Bednaříková a kol. 2015, s. 173

Seznam použitých pramenů a literatury

1. BARTOŠEK, Jaroslav. *Jazyk současné české politiky*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1993. ISBN 8070673311.
2. BARTOŠEK, Jaroslav. *Úvod do studia žurnalistiky: studijní texty pro distanční studium*. 2. přeprac. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2001. ISBN 8024402351.
3. BEČKA, Josef Václav. *Česká stylistika*. 1. vyd. Praha: Academia, 1992. 467 s. ISBN 80200-0020-8.
4. BEČKA, Josef Václav. *Sloh žurnalistiky*. Praha: Novinář, 1986.
5. ČECHOVÁ, Marie, KRČMOVÁ Marie, MINÁŘOVÁ Eva. *Současná stylistika*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. 381 s. ISBN 978-80-7106-961-4.
6. ČERMÁK, František. *Frazeologie a idiomatika česká a obecná: Czech and general phraseology*. V Praze: Nakladatelství Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1371-0.
7. FILIPEC, Josef a František ČERMÁK. *Česká lexikologie*. Praha: Academia, 1985. Studie a práce lingvistické.
8. HAUSER, Přemysl. *Nauka o slovní zásobě*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1980. 192 s.
9. JÍLEK, Viktor. *Lexikální expresivita jako prostředek porušení objektivit ve zpravodajských sděleních*. Online. *Bohemica Olomucensia*. 2021, roč. 2021, s. 256-282. Dostupné z: https://kb.upol.cz/fileadmin/userdata/FF/katedry/kbh/veda_a_vyzkum/bohemica_olomucensia/bo_2021_2_web.pdf.

10. JÍLEK, Viktor. *Lexikologie a stylistika nejen pro žurnalisty: studijní text pro distanční studium*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2005. 125 s. ISBN 80-2441246-2
11. JÍLEK, Viktor. *Žurnalistické texty jako výsledek působení jazykových a mimojazykových vlivů*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009. 120 s. ISBN 978-80-2442218-3
12. JÍLEK, Viktor; BEDNAŘÍKOVÁ, Božena a kol. *Jazykové prostředky s potenciálem porušit normu v oblasti mediálního zpravodajství*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015, 1 CD-ROM (233 stran). ISBN 978-80-244-4896-1.
13. MATLACH, Vladimír. *Úvod do zpracování dat 1*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 2023. ISBN 978-80-244-6356-8.
14. MINÁŘOVÁ, Eva. *Stylistika pro žurnalisty*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2011. 289 s. *Žurnalistika a komunikace*. ISBN 978-80-247-2979-4.
15. OSVALDOVÁ, Barbora. *Zpravodajství v médiích*. 2., upr. vyd. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1899-9.
16. SZÁNTÓ, Jakub. *Za oponou války: zpravodajem nejen na Blízkém východě*. Vydání první – dotisk. Praha: Argo, 2018. ISBN 978-80-257-2571-9.

Internetové zdroje

1. Česká televize rozšiřuje síť zahraničních zpravodajů. Otevírá nové posty v Londýně a Istanbulu. Online. ČT 24. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/clanek/media/ceska-televize-rozsiruje-sit-zahranicnich-zpravodaju-otevira-nove-posty-v-londyne-a-istanbulu-93431>. [cit. 2023-12-05].
2. ČESKO. § 2 zákona č. 483/1991 Sb., České národní rady o České televizi – znění od 1. 10. 2023. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010–2023 [cit. 5. 12. 2023]. Dostupné z: [483/1991 Sb. Zákon o České televizi \(zakonyprolidi.cz\)](https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1991-483#p3-1-c)
3. ČESKO. § 3 odst. 1 písm. c) zákona č. 483/1991 Sb., České národní rady o České televizi – znění od 1. 10. 2023. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010–2023 [cit. 5. 12. 2023]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1991-483#p3-1-c>
4. ČESKO. § 31 odst. 2 zákona č. 231/2001 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání a o změně dalších zákonů – znění od 1. 7. 2023. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010–2023 [cit. 5. 12. 2023]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2001-231#p31-2>
5. ČESKO. § 31 odst. 3 zákona č. 231/2001 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání a o změně dalších zákonů – znění od 1. 7. 2023. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010–2023 [cit. 5. 12. 2023]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2001-231#p31-3>
6. Euro se propadá díky problémům v eurozóně aneb kdo bude po Irsku další na řadě? Online. HARTMAN, Ondřej. *Hospodářské noviny*. 2010. Dostupné z: <https://byznys.hn.cz/c1-48479190-euro-se-propada-diky-problemum-v-eurozone-aneb-kdo-bude-po-irsku-dalsi-na-rade>. [cit. 2023-12-05].

7. Internetová jazyková příručka. Online. 2023. Dostupné z: <https://prirucka.ujc.cas.cz>. [cit. 2023-12-05].
8. LN: Čunkovat – zbohatnout a nakrást. Online. DRCHAL, Václav a TUČEK, Ondřej. Lidové noviny. 2008. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/domov/lm-cunkovat-zbohatnout-a-nakrast.A080522_220334_lm_domov_mel. [cit. 2023-12-05].
9. Slovo v kostce. Online. Český národní korpus. 2023. Dostupné z: <https://www.korpus.cz>. [cit. 2023-12-05].
10. Výroční zpráva rady ČT o činnosti České televize v roce 2021. Online. Česká televize. 2021. Dostupné z: <https://img.ceskatelevize.cz/boss/document/1903.pdf?v=3>. [cit. 2023-12-05].
11. Výroční zpráva rady ČT o činnosti České televize v roce 2022. Online. Česká televize. 2022. Dostupné z: <https://img.ceskatelevize.cz/boss/document/1982.pdf?v=2>. [cit. 2023-12-05].

Seznam tabulek

Tabulka 1 Přehled jazykových lexikálních jednotek s potenciálem porušit zásady informační kvality	51
Tabulka 2 Přehled analyzovaných živých vstupů v hypotetickém textu a jejich témata a datum vysílání	53
Tabulka 3 Přehled zpravodajských postů v roce 2021 a změny na zpravodajských postech v roce 2022.	59
Tabulka 4 Počet reportáží použitých v hypotetických textech	61
Tabulka 5 Pojmenování obecná a zobecňující	65
Tabulka 6 Pojmenování neurčitá	66
Tabulka 7 Nepřesnost zástupných pojmenování	66
Tabulka 8 Nepřesnost v důsledku chybné volby lexikální jednotky	67
Tabulka 9 Hodnotící expresiva	67
Tabulka 10 Hodnotící jednoslovné lexikální jednotky	68
Tabulka 11 Hodnocení v důsledku nenáležitého užití lexikální jednotky	68
Tabulka 12- Hodnotící charakter frazeologismů	69
Tabulka 13 Hodnotící expresiva	69
Tabulka 14 Archaismy a historismy	70
Tabulka 15 Neologismy	71
Tabulka 16 Knižní lexikum a poetismy	71
Tabulka 17 Publicismy	72
Tabulka 18 Termíny	72

Tabulka 19 Lexikum s územním příznakem _____	73
Tabulka 20 Lexikum se sociálním příznakem _____	73
Tabulka 21 Zkratky, zkrácená a zkratková slova _____	74
Tabulka 22 Lexikalizovaná sousloví a lexikalizované frazeologismy a idiomy _____	74
Tabulka 23 Porušení informativnosti v důsledku chybné volby lexikální jednotky _____	75
Tabulka 24 Inherentní expresivita _____	76
Tabulka 25 Adherentní expresivita _____	76
Tabulka 26 Kontextová expresivita _____	77
Tabulka 27 Hovorové lexikum _____	77
Tabulka 28 Knižní lexikum a poetismy _____	78
Tabulka 29 Publicismy _____	78
Tabulka 30 Archaismy a historismy _____	79
Tabulka 31 Neologismy _____	79
Tabulka 32 Lexikum s územním příznakem _____	80
Tabulka 33 Lexikum se sociálním příznakem _____	80
Tabulka 34 Zástupná pojmenování polysémní a frazeologická _____	81
Tabulka 35 Souhrnný přehled výsledků analýzy _____	83

Seznam obrázků

Obrázek 1 Dendogram znázorňující hierarchické rozdělení zahraničních zpravodajů na základě výsledků analýzy _____ 84

Obrázek 2 Biplot znázorňující analýzu hlavních komponent (PCA) a rozdělení zahraničních zpravodajů v závislosti výsledků analýzy _____ 84

Seznam zkratek

ASCS = Akademický slovník cizích slov

ČNK = Český národní korpus

ČT = Česká televize

PCA = Principal Component Analysis (česky Analýza hlavních komponent)

SSČ = Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost

SSJČ = Slovník spisovného jazyka českého

Seznam příloh

1. *<Hypotetické texty zahraničních zpravodajů z pořadu Události ČT>
přiložené na CD*